

magma

MAGMA-STUDIE 2 • 2016

Björn Sundell

Det yttre trycket

Omvärldsanalys för det svenska i Finland

Det yttre trycket

– Omvärldsanalys för det svenska i Finland

Utgivare: Tankesmedjan Magma
www.magma.fi

Magma-studie 2 · 2016

Tryck: WhyPrint

Form och layout: Magnus Lindström

Omslagsbild: IStock

ISBN: 978-952-5864-72-4 (print)

ISBN: 978-952-5864-73-1 (online)

Magma-studie:

ISSN-L: 1798-4629

ISSN: 1798-4629 (print)

ISSN: 1798-4610 (online)

Innehållet fritt tillgängligt med vissa förbehåll:

Magma önskar få största möjliga spridning av de publikationer som ges ut. Därför kan våra rapporter fritt laddas ner via www.magma.fi. Det är tillåtet att kopiera, citera och återge avsnitt ur denna publikation förutsatt att källan anges samt att innehållet inte förändras eller förvrängs.

Magma-studie 2 • 2016

Det yttre trycket

Omvärldsanalys för det svenska i Finland

Björn Sundell

Innehåll

Förord	6
Författarpresentation	9
Inledning – om konsten att finna det relevanta	10
Den digitala revolutionen	16
Mot en massiv datahantering	17
Internet över allt och i allt	20
Globaliseringen	21
Kunskapsklyftan	22
Digitaliseringen och svenskan i Finland	26
Skolan och den nya läroplanen	26
Den digitala utbildningen	30
Håller de svenska skolböckerna måttet?	34
Biblioteken och digitaliseringen	37
Nya och gamla medier	42
Några slutsatser av digitaliseringen	48
Det livslånga lärandet är här	51
På väg mot det mångkulturella	56
Varför argumenterar vi olika på finska och svenska?	56
Islam i fokus	60
Invandring på svenska	61
Öppna frågor på vägen mot det mångkulturella	65
Vi står inte ensamma – lärdomar av andra språkminoriteter	66
Reformernas tidevarv	74
Landskaps- och vårdreformen	77
Den stora privatiseringsvågen	81
Den nya finlandssvenska identiteten	86
Lite sämre på svenska	88
Tvåspråkighetens frammarsch	91
Skolan, tvåspråkigheten – och tvåspråkiga skolor	96
Norden i våra hjärtan	98
Svenskfinlands utmaningar på längre sikt	99
Till sist – kvalitet på svenska	107
Noter och källhänvisningar	110

FÖRORD

Samhället förändras i snabb takt. Digitaliseringen och globaliseringen påverkar vårt samhälle genomgripande på alla plan: från det globala till det lokala. Att stå inför förändringar är inget nytt och behöver inte nödvändigtvis betyda att utvecklingen kommer att gå mot det sämre. Men för en minoritet kan det nya ofta upplevas som ett hot inför framtiden. Det är lätt hänt att det svenska i Finland glöms bort eller rentav ignoreras i reformivern och i de nya strukturerna. För att kunna handla inom ramen för det nya är det viktigt att känna till och försöka förstå vad som är på gång omkring oss.

Under sin tid som utredningsansvarig på tankesmedjan Magma 2009–2015 hann Björn Sundell behandla ett brett spektrum av frågor som har att göra med det svenska i Finland. Denna omvärldsanalys bygger på mycket av det Magma-utredningarna gett vid handen. Sundell ser nu frågorna som en helhet, i ett större sammanhang, och hjälper oss att tolka hur de stora förändringarna i omvärlden utmanar Finlands tvåspråkighet. I denna studie väljer han att fokusera på några större trender där språket är särskilt viktigt eller sårbart: digitaliseringen, invandringen och de strukturella reformer som genomförs i dagens Finland. Omvärldsanalysen är bunden till dagsläget och ger en bild av hur läget är just i skrivande stund.

Förutom av ett yttre tryck utmanas svenskan i Finland också inifrån. Avgörande inför framtiden är hur de svensktalande i Finland själva förhåller sig till svenskan och arbetar för sin framtid. Den finlandssvenska identiteten har blivit allt mer mångdimensionell och eftersom den drar åt olika håll är det inte helt lätt att hitta en gemensam agenda. Som Sundell konstaterar handlar det sist och slutligen om att hitta lösningar som både värnar om det egna och

bygger broar till majoriteten och till andra befolkningsgrupper. Vi hoppas att denna studie väcker många tankar och uppmuntrar till diskussion om arbetet som fortsätter.

Helsingfors i november 2016

Kaisa Kepsu

Utredningsansvarig

Tankesmedjan Magma

Om författaren

Björn Sundell

Björn Sundell är ekonomie magister och fri publicist. Han har medverkat i omvärldsanalyser av olika slag sedan år 1983 då han anställdes vid tankesmedjan EVA, Näringslivets Delegation. Som internationell ombudsman hörde det till hans uppgifter att följa den europeiska integrationen och dra slutsatser om dess inverkan på Finland.

På 1990-talet arbetade Björn Sundell som kommunikationschef inom industrin (Wärtsilä-, Metra- och Abloy Security-koncernerna) och i bankvärlden (Nordiska Investeringsbanken). Åren 1999–2009 var han ekonomisk journalist och ledarskribent vid Hufvudstadsbladet. Därefter tjänstgjorde han i sex år fram till 2015 som utredningsansvarig vid Magma, och det är på bland annat de erfarenheterna som den här omvärldsanalysen baserar sig.

Foto: Matias Uusikylä

INLEDNING – OM KONSTEN ATT FINNA DET RELEVANTA

”Vi står inför den fjärde industriella revolutionen”, proklamerade Klaus Schwab där han stod framför de församlade dignitärerna i schweiziska Davos i januari 2016. Grundaren av World Economic Forum höll sitt öppningstal och presenterade samtidigt den bok han just skrivit. I den beskriver han hur vetenskapens landvinningar, som digitalisering, Big Data, intelligenta robotar och genetisk programmering driver på en dramatisk utveckling, just nu.¹

Än en gång var budskapet att förändringen sker allt snabbare, att den berör oss alla var vi än bor och att den leder till stora omställningar i arbetslivet.

Med liknande emfas har den förestående förändringen beskrivits under hela det senaste århundradet: Det nya är revolutionerande och nuet är en brytningstid. På så sätt skapas handlingsberedskap, och behovet av förändring är det centrala budskapet när politiker håller brandtal, visionärer spår framtiden och företagsledare motiverar vågade beslut.

De mest dramatiska visionerna om paradigmskiften och tekniska revolutioner måste tas med en nypa salt, nu liksom förut, eftersom det finns tröghetsfaktorer som bromsar utvecklingen. **Men klart är ändå att vi står inför en genomgripande omställning på många samhällsområden på grund av de så kallade megatrenderna: globaliseringen, digitaliseringen, urbaniseringen, flyktingströmmarna och en åldrande befolkning.** Förändringstrycket beror delvis på den internationella utvecklingen, men också på nationella politiska beslut och förskjutningar i lokala preferenser.

Digitaliseringen är en typisk *internationell* process med konsekvenser som berör de flesta, också lokalt. Vårdreformen är en *nationell* process med konsekvenser på det lokala planet. Flyttningsrörelsen från land till stad är en *lokal* process som påverkar

Vi står inför en genomgripande omställning på många samhällsområden på grund av megatrenderna: globaliseringen, digitaliseringen, urbaniseringen, flyktingströmmarna och en åldrande befolkning.

åldersstrukturen och serviceutbudet i en enskild kommun.

Vissa trender är långsamma och erbjuder utmärkta möjligheter till reaktion och anpassning, som det faktum att befolkningen åldras. År 2030 är antalet finländare över 64 år en halv miljon fler än de var 2014 då pensionsreformen slogs fast. Genom att höja pensionsåldern, öka invandringen eller höja nativiteten kan demografiska konsekvenser åtgärdas och aktörer på olika håll i samhället förbereda sig.

Andra trender är snabba och tiden för strategiska beslut blir kort. Till de mest dramatiska i Finlands närhistoria hör Nokias utförsbacke för mobiltelefonernas del: År 2008 var Nokia allttjämt störst och vackrast med en global marknadsandel på nästan 40 procent och med 23 000 anställda på flera orter i Finland, sju år senare finns nästan ingenting kvar av den finländska mobiltelefonin.

Syftet med en omvärldsanalys är att kartlägga de trender i omgivningen som påverkar målgruppen för analysen. All förändring är inte relevant. Det gäller att hitta det som är viktigast just för oss, omvärldsanalysens målgrupp, som i det här fallet framför allt är Svenskfinland. **Den här omvärldsanalysen fokuserar huvudsakligen på tre viktiga områden: digitaliseringen, invandringen och de strukturella reformer som genomförs i Finland till följd av det strama ekonomiska läget. Siktet är uttryckligen inställt på Finlands tvåspråkighet, eftersom förändringen i omvärlden oundvikligen påverkar också det svenska i Finland.** Analysen är inte heltäckande, utan jag har valt att fokusera på områden där språket är särskilt viktigt eller sårbart. Kulturlivet får mindre utrymme eftersom Magma nyligen gett ut tre utredningar om kultur på svenska.² Däremot ägnas den tredje sektorn stor uppmärksamhet, eftersom tusentals föreningar, stiftelser och idéburna organisationer stärker den språkliga sammanhållningen, producerar tjänster, främjar den fria bildningen och bygger broar till den finskspråkiga befolkningen.

Vissa internationella processer är genomgripande, digitaliseringen till exempel. Det är svårt att tänka sig ett land, en kommun eller en organisation som skulle förbli oberörd. Digitaliseringen har gett

upphov till globala företag som påverkar oss alla, såsom Google; nya kommunikationsmönster, såsom Facebook; nya affärsmodeller, som airbnb och nya ”verktyg” på alla nivåer i undervisningen.

Ibland går digitaliseringens röda tråd från det globala till det lokala, som när Nokia inte varseblir förändringen i kundernas preferenser, utan envist håller fast vid en föråldrad teknologi. Det globala teknologiskiftet leder till en katastrof i städer som Salo och i förlängningen till en förändrad näringsstruktur i Finland. Lika dramatisk, men långsammare, är den globala process som pressar ut papperstidningen i marginalen samtidigt som nyhetsförmedlingen på nätet tar över.

Men den röda tråden löper också i motsatt riktning, som när Sara Forsberg från Österbotten via Youtube når berömmelse över hela världen för sin förmåga att imitera all världens språk. Eller när KAJ med nätets hjälp snabbt slår igenom också i södra Finland med en dialektbaserad underhållning som femton år tidigare inte haft en chans.

Digitaliseringen leder till en kreativ förstörelse i Schumpeters anda – gamla verksamhetsformer går under och nya uppstår, med globala, nationella och lokala konsekvenser. Att just österrikaren Joseph Schumpeter är värd att hänvisas till beror på att han redan för över 70 år sedan visade hur innovationer på olika samhällsområden bröt ner gamla strukturer och banade väg för nya. En dramatisk samhällsförändring är inget nytt.

Det gäller att varsebli hoten och se de egna möjligheterna i tid. Risken är uppenbar: **Den dramatiska förändring som teknikens utveckling, de ekonomiska sparbesluten och de politiska strukturförändringarna leder till kan resultera i en marginalisering av det svenska i vårt land.** Hur kan just vi försäkra oss om att den grupp vi företräder reagerar snabbt och tar vara på möjligheterna i sin egen verksamhet? Omvärldsanalysen kanske inte ger exakta svar, men den hjälper dem som arbetar med det svenska i Finland att varsebli risker och hitta nya lösningar.

Kapitel 2 behandlar olika aspekter av digitaliseringen, för här är

den tekniska förändringens inverkan på arbetsliv och samhälle som snabbast. Insatser behövs från många instanser, helt enkelt för att den offentliga sektorn, inte minst staten, reagerar alltför långsamt. **Kapitel 3** visar hur digitaliseringen och vissa andra faktorer påverkar skolan, biblioteken, den fria bildningen och ”det finlandssvenska offentliga rummet”. Också inverkan på medierna behandlas utförligt, eftersom de är viktiga för språkets fortbestånd. Digitaliseringen leder till minskad språklojalitet. Små språk är särskilt sårbara när engelskan och majoritetsspråket konkurrerar om de ungas uppmärksamhet. **Kapitel 4** beskriver några krav som den tekniska utvecklingen ställer på arbetsmarknaden. Behovet är särskilt stort av en reform av vuxenutbildningen.

I **kapitel 5** behandlas invandringen och de växande flyktingströmmarna som hör till vår tids mest genomgripande samhälleliga utmaningar. Kan vi upprätthålla nuvarande välfärdstjänster med ett växande antal invandrare, den frågan ställs runt om i Europa. I Svenskfinland tillkommer andra frågor: Hur kunde fler invandrare integreras på svenska och hur påverkar ett ökande antal minoritetsspråk i Finland svenskans ställning? Kapitlet avslutas med jämförelser med fyra andra små språkgrupper i Europa. Svenskfinland står inte ensamt och är inte unikt. På många håll finns språkliga minoriteter omfattande några hundra tusen människor som vill bevara sitt språk, hitta goda sätt att samarbeta med majoriteten och undvika risken att bli osynliga. Flera språkminoriteter har lyckats vända en negativ utveckling till det bättre.

Kapitel 6 beskriver några pågående finländska reformer som kan leda till att svenska språket hamnar i kläm. Finland hör till de länder som inte har återhämtat sig efter finanskrisen 2008 och den ekonomiska tillväxten är svag. Den sittande regeringen har stora ambitioner. De planerade strukturella reformerna är många – men inte alltid särskilt väl genomtänkta. Den största av dem är vård- och landskapsreformen.

I **kapitel 7** analyseras förändringarna i den finlandssvenska iden-

titeten samt de många utmaningar som en ökande tvåspråkighet innebär, på både kort och lång sikt.

Den här rapportens utgångspunkt är inte att förändringen i sig är ett hot och därför borde motarbetas. Närmast gäller det att säkerställa att svenskan inte hamnar på undantag när strukturer förändras, tekniska innovationer förändrar vårt sätt att leva och sparbeslut förutsätter en effektivare användning av resurserna.

DEN DIGITALA REVOLUTIONEN

Få tekniska landvinningar får så stor uppmärksamhet i dagens trendlitteratur och visioner om en skön ny värld som digitaliseringen. Det finns de, som likt Klaus Schwab vid World Economic Forum, tillmäter digitaliseringen en lika stor betydelse som ångmaskinen hade för industrins framväxt. De talar om den förestående fjärde revolutionen.³

Andra kända visionärer, som Robert J. Gordon, är mer skeptiska och misstänker att utvecklingen har kulminerat och att vi måste acceptera en mindre ökning av produktiviteten, en lägre tillväxt och en mycket långsammare höjning av levnadsstandarden.⁴ I den situationen blir kampen om framgång – eller överlevnad – allt hårdare runt om i världen. Färre människor och färre länder får skörda framgångens frukter.

Dramatiska skildringar av teknikens landvinningar förfelar lätt sitt syfte om de fastnar i en beskrivning av fantasifulle nya produkter. I en omvärldsanalys är det viktigt att beakta att den nya tekniken visserligen *syns* tydligast i de helt nya produkterna. Men den nya tekniken *påverkar* samhället också när den inlemmas i det gamla och förändrar det vi är vana vid. Elektriciteten gav mänskligheten glödlampan och effektivare belysning i mörkret. Men elektricitetsens största betydelse för samhällsutvecklingen var att den trängde in som drivkraft i nästan allting. Elektrifieringen gav nya möjligheter inom lagringen av känsliga varor (kylskåp), matlagningen (elispis), kommunikationerna (radio, TV, tåg) och så vidare.

På samma sätt kommer fenomen som digitaliseringen, *Big Data* och *Internet of Things* att genomsyra konsumtion, samhällsliv och arbete i fortsättningen. Och precis som Joseph Schumpeter skrev redan för sjuttio år sedan i teorin om den kreativa förstörelsen, innebär förändringen i framtiden att många gamla verksamhetsformer försvinner och andra tillkommer.⁵ Skillnaden i jämförelsen med svunna tider är att förändringen sker allt snabbare. Det tog lång tid för radion att slå igenom på marknaden (1920–30-talet), men mo-

biltelefonen besegrade snabbt den fasta telefonin, och smarttelefonerna och surfplattorna erövrade rasande snabbt marknaden.

Flera forskare talar om att vi nu befinner oss i en inflexionspunkt, alltså ett skede då utvecklingen av den digitala tekniken tar ett kraftigt språng framåt.⁶ En rapport från Boston Consulting Group betonar att det är uttryckligen digitaliseringen som ger upphov till de största förändringarna i arbetslivet och sysselsättningsläget just nu, även i Finland.⁷

I det här kapitlet behandlas flera dimensioner av digitaliseringen, framför allt **Big Data**, **Internet of Things** och **kunskapsklyftan**, alltså klyftan mellan dem som kan dra nytta av den tekniska utvecklingens möjligheter och dem som inte kan eller bryr sig om att hänga med. I de två följande kapitlen följer slutsatserna: Hur påverkas exempelvis **utbildningen**, **biblioteken** och **medierna** av den dramatiska utvecklingen och vilken är den språkliga dimensionen? Och vilka är de nya kraven på arbetsmarknaden?

Mot en massiv datahantering

Big Data innebär att vi kan hantera enorma mängder information genom kombinationen av växande datorkapacitet och internet. Ännu så sent som år 2000 var bara kring 25 procent av världens samlade information digitaliserad. Resten fanns på papper, film, magnetband och i manuella arkiv. I sin bok om fenomenet *Big Data* hävdar Kenneth Cukier och Viktor Mayer-Schoenberger att över 98 procent av all information i dag är digitaliserad.⁸ De imponerande siffrorna döljer visserligen det faktum, att all information inte kan digitaliseras – det finns tyst kunskap och intuition som inte låter sig överföras till nollor och ettor i datorns värld.

Lagringen av stora mängder data ger den som behärskar systemen tillgång till information som ännu för femton år sedan var otillgänglig. Informationen systematiseras och grupperas på sätt som gör det möjligt för den invigde att orientera sig på kartor på

webben, söka busstidtabeller på andra sidan jordklotet, skapa algoritmer som tolkar förändringarna på finansmarknaden eller samla information om medicinska test runt om i världen. Med hjälp av *Big Data* blir datorerna småningom bättre på översättningar, bilarna bättre på att köra utan förare och butikskedjorna bättre på att förutse vad vi som konsumenter kommer att köpa härnäst.

Medan internet har förändrat människans sätt att kommunicera kommer *Big Data* att förändra samhällets, företagets och individens sätt att hantera information, på gott och ont. Människan har mer information till sitt förfogande för egna beslut. Staten och företagen har mer information om den enskilda människan, både för att hjälpa henne och för att övervaka och styra henne dygnet runt.

Big Data påverkar vårt sätt att söka, hantera och testa information på områden så vitt skilda som medicinsk forskning och företagsrevision, med större tillförlitlighet som slutresultat. Medan man tidigare inom såväl forskning och kontroll ofta förlitade sig på stickprov och granskade ett slumpartat urval individer, blodprov eller kvitton, vanligen en bråkdel av populationen, så används i framtiden en massiv dataanalys som möjliggör en granskning av alla individer, prov eller inköpsräkningar. Med hjälp av bonuskort kan S- och K-gruppen kartlägga miljoner kunders köpbeteende i detalj. Inom ramen för projektet "Digivaalit 2015" analyserades kandidaternas synlighet på Facebook och Twitter med hjälp av 15 miljoner meddelanden, vilket möjliggjorde analyser av små regioner och populationer i Finland.⁹

För minoriteter ger detta både fördelar och nackdelar. Fördelen är, att den lilla grupp som tidigare var försvinnande liten i stickproven i olika undersökningar i framtiden syns bättre när man kan utgå från hela populationen. Finlandssvenskarna "försvinner" inte längre – förutsatt att gruppen är klart definierad.

Å andra sidan finns risken att det svenska i Finland försvinner i sökningar på nätet om de sökalgoritmer som byggts upp på internet inte hittar fram till minoriteten. Detta i synnerhet om sökningen

*Ifall de sökalgoritmer som byggts
upp på internet inte hittar fram
till minoriteten finns risken att det
svenska i Finland försvinner
i sökningar på nätet.*

sköts slarvigt eller om den som lagt ut informationen inte använt sig av rätt metadata, inte taggat informationen på rätt sätt och inte följt internationella standarder för sökbarhet och språkhäntering.

Stora och små beslut i samhället kommer i framtiden att baseras på en massivare datahantering än förut. Huruvida detta ger *bättre* beslut än förut kommer att diskuteras av samhällsdebattörer under kommande år. För det första är data och information inte detsamma som kunskap och erfarenhet. För det andra kan små grupper lätt falla igenom grovmaskiga söknät, hur stora databaserna än är. **Big data är ett angeläget tema under kommande år, och det finns skäl att fokusera på hur minoriteten syns i de stora datamassorna.**

Internet över allt och i allt

Sakernas internet innebär att internet kryper in över allt och sammanlänkar olika apparater och system med exempelvis mobiltelefonen som fjärrkontroll. *Internet of things* är ett samlingsbegrepp för den utveckling som innebär att maskiner, fordon, hushållsapparater, kläder och varor (inklusive människor), förses med små inbyggda sensorer och processorer. På detta sätt kan enheterna uppfatta sin omvärld, kommunicera med den, samarbeta och förändra sitt beteende.

Det här kan låta som rena science fiction, men mycket existerar redan, åtminstone på prototypstadiet. Intelligent kläder har utvecklats som efter hand anpassar sig efter väder eller människans svettning. Det går att styra olika funktioner i hemmet såsom belysning, uppvärmning eller tjuvarlarm från andra sidan jordklotet med en mobiltelefon. Den här integrationen av saker, system, människor och tjänster fortsätter. Nokia uppskattade vid presentationen av den femte generationens (5G) basstationer våren 2016 att 50 miljarder föremål i världen är uppkopplade om tio år.¹⁰

Många länder har nationella ambitioner på området. Exempelvis Sverige har ställt upp som mål att svensk industri och offentlig sektor skall bli bäst i världen 2025 på att utnyttja fördelarna med

sakernas internet. **Av central betydelse är ett livslångt lärande och ett kreativt tänkande som ger individen förmågan att se helt nya lösningar i kombinationen av olika teknologier, produkter och tjänster.** Här behövs både ett detaljkunnande och en bredd som omspannar flera områden inom samhälle och teknik. För den som är intresserad ger en rapport från Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien en god bild av hur man betraktar betydelsen av *Internet of Things* i vårt västra grannland.¹¹

Egentligen är sakernas internet en fortsättning på den process som internet inledde redan på 1990-talet: Informationssystemen och databankerna blev allt mer sammankopplade. Förmågan att utnyttja den djupa fackkunskapen i kombination med förmågan att korsa gränserna och utnyttja ett tvärvetenskapligt kunnande ger nu fördelar. Internet möjliggör två helt olika utvecklingsbanor samtidigt: Å ena sidan den fördjupade kunskapen på ett enskilt område, där Big Data är en resurs. Å andra sidan tvärvetenskapligheten och sammankopplingen som sakernas internet är ett uttryck för.

Globaliseringen

Globaliseringen märktes ursprungligen på 1990-talet som en flyttningsrörelse inom näringslivet. Industrin sökte sig antingen närmare marknaderna eller till länder med låga produktionskostnader. På så sätt blev Kina hela världens fabrik kring millennieskiftet, och "kinasyndromet" ledde till en kraftig arbetsplatsflykt också från Finland. I dag utgör digitaliseringen den starkaste drivkraften för globaliseringen. Den gör det möjligt att öka automationen, förlägga arbetsuppgifter och processkontroll i "molnet" – i avlägset belägna enorma servrar – och att dirigera funktioner till globala digitala plattformar. I vissa fall lönar det sig att flytta produktion tillbaka hem till ursprungslandet, i andra fall förlorar platsen sin betydelse: Produktionen kan styras och utföras var som helst med hjälp av olika nätverk. Den digitala handeln skapar en ny form av globala

handelshus som saknar fysiska butiker, eventuellt också lager ifall varorna som beställs på nätet levereras direkt från fabriken.

Finland har inte klarat sig bra hittills i denna digitala fas av globaliseringen. Det finns få exempel (förutom datorspelen) på finska digitala internationella framgångar av typ *Spotify*, *Google*, *Airbnb*, *Uber* eller *Amazon*. Dessa utmanar de traditionella affärsmodellerna vilket får följderna på två plan: Dels går Finland miste om arbetstillfällena, dels om skatteintäkter när en allt större del av konsumtionen sköts via internationella sajter och plattformar. Vårt land har dock tack vare en hög klass på utbildningen möjligheter att dra nytta av detta skede av globaliseringen, men det förutsätter förändringar i arbetslivet som vi kommer till i kapitel 4. Dessutom kräver skapandet av en framgångsrik internationell näthandel goda språkkunskaper, och där har utvecklingen gått bakåt i vårt land de senaste decennierna.

Kunskapsklyftan

”Kunskapsklyftan riskerar bli en av de stora klassfrågorna”, skrev Jesper Strömbäck och Olle Wästberg i Dagens Nyheter våren 2015. Båda medverkade då i den stora svenska demokratiutredningen som under Wästbergs ledning lanserades i januari 2016 med titeln *”Låt fler forma framtiden!”*. Utredningen, ett opus på över 600 sidor, visar att demokratin visserligen är djupt förankrad i Sverige, men att medborgarna har olika förutsättningar att utöva sina demokratiska rättigheter och sitt inflytande. Ett avsnitt ägnas det förändrade medielandskapet.¹²

”Demokratin är beroende av kunniga medborgare”, skrev Strömbäck och Wästberg i DN under utredningsarbetets gång. ”De traditionella medierna har varit den viktigaste vägen för politiker att informera och för medborgarna att följa och påverka politiken. Nu väljer dock allt fler bort de traditionella medierna.” Resonemanget utvecklades vidare i själva demokratiutredningen.¹³

Utbudet av information ökar drastiskt genom internet. Den som har motivation hittar mycket information, också kvalificerad sådan. Men det ökade utbudet av data, medier och informationskanaler har bidragit till växande skillnader mellan olika grupper. Mediebilden blir allt mer splittrad. Det är krävande att sovra bland det mångskiftande utbudet, att bedöma kvaliteten, att ta ställning till vad som är sant eller falskt. En växande grupp unga följer varken de traditionella medierna eller seriösa nyhetssajter på webben. Medieforskaren Ingela Warnbring har uppskattat andelen ”nyhetsundvikare” i åldersgruppen 16–36 år till mellan 20 och 30 % beroende på klassificering. Nyhetsundvikarna är ointresserade av det som kunde kallas nyheter eller information om samhället.¹⁴

Antropologen Katarina Graffman har polemiserat mot Warnbring och anser att unga och äldre definierar nyheter på olika sätt. Enligt Graffman är medier för unga ett forum för sociala relationer, jämfört med äldre som i långt större utsträckning associerar medier med just nyheter och samhällsinformation. De unga fångar upp nyheter i de sociala nätverken när de följer opinionsbildare, eller ”fyr-torn” som Graffman kallar dem i en intressant men något generaliserande beskrivning av de ungas medievanor:

*”De viktigaste fyrtornen är vissa personer i det personliga nätverket som man ser upp till, kan vara vänner eller kändisar. Om dessa personer länkar till något kollar man ofta upp detta. Media är att vara delaktig, att producera och dela med andra, främst sina vänner, dem man träffar dagligdags, men även sina följare. Genom att vara närvarande och **dela med sig** av det man skapar, texter, bilder, filmer, på olika platser skapar man sin identitet. Information och nyheter får man på köpet via alla de sociala medieplatser man är delaktig på. Det man upplever sig behöva veta får man information om via de sociala kanalerna. Media är helt enkelt sociala medier för den här åldersgruppen.”¹⁵*

En sak är klar: Klyftan växer mellan dem som kan och vill hålla sig välinformerade om samhället och dem som närmast följer bloggar och diskussioner på sociala medier. Det gäller för både skolan, föräldrarna och den fria bildningen att uppmuntra till kritisk nyhets- och informationskonsumtion, oberoende av vilka medier och kanaler som används. **Förmågan att idka källkritik är viktig. Polariseringen i samhälle och politik ökar om många bara följer händelser, åsikter och rön som bekräftar de egna åsikterna.** Googles och YouTubes algoritmer söker åt oss mera av det vi tidigare prefererat. Vi taggar det vi vill följa. Vi definierar intresseområden på tidningarnas webbsajter som ger oss en stadig ström av nyheter om våra favoritteman. Vi följer dem på Twitter vilkas åsikter inte ligger alltför långt från våra egna. **På vårt gemensamma samhällshav navigerar vi enligt helt olika "fyrtnor". Gårdagens opinionsbildare sågs och hördes av nästan alla. Dagens fyrtnor ses bara av dem som finns i samma sociala nätverk.**

Som bäst utvecklar nätbolag, såsom Facebook, Twitter, Snapchat, Google och YouTube plattformar som är skraddarsydda för användarna och som bidrar till att skapa bubblor där användarna känner sig hemma och trygga (figur 1). Syftet är att fånga användaren så att idrottsnörden eller den underhållningsfixerade inte alls behöver lämna sajten ifråga och inte heller distraheras av "ovidkommande" nyheter eller information (förutom riktad reklam). Det här sker i samarbete med webbaserade mediebolag, såsom BuzzFeed.¹⁶

Utvecklingen märks också inom politiken och utmanar västvärldens demokratiska system. Löst tyckande och känslomässiga argument tar överhanden samtidigt som fakta lösgörs från sina sammanhang i den politiska diskussionen. Detta syntes tydligt i argumentationen inför Brexit-omröstningen i Storbritannien där fakta missbrukades i korta och slagkraftiga budskap. Också i den amerikanska valrörelsen hösten 2016 förenklades komplicerade samhällsproblem som berörde invandring, ekonomi och arbetslöshet. Korta budskap, lösryckta fakta och provocativa uttalanden

Figur 1. Mediebilderna är allt mer splittrade och i de sociala medierna riktas informationsflödet enligt användarens egna åsikter och intresseområden.

hjälpste Donald Trump att vinna valet. Digitaliseringen och de sociala medierna har revolutionerat taktiken i valkampanjerna.

Liknande tendenser syns också i vårt land. Därför behövs motkrafter som genom olika aktiviteter uppmuntrar medborgarna att röra sig utanför sin egen bekvämlighetszon och att granska omvärlden ur nya synvinklar. Svenskfinlands många organisationer inom den tredje sektorn kan bidra till att spräcka bubblor som fjärmar medborgarna från verkligheten.

DIGITALISERINGEN OCH SVENSKAN I FINLAND

Digitaliseringen förändrar arbete och fritid; konsumtion och kommunikation. Digitaliseringen förändrar också språket. På nätet läser vi kortare texter än på papper, på mobilen skriver vi kortare meddelanden. Internet ger oss tillgång till nya informationskällor, ofta på främmande språk, vilket ger språkkunniga medborgare stora fördelar. Men digitaliseringen innebär också att språklojaliteten luckras upp. Det blir allt mer lockande att ty sig till källor på andra språk än modersmålet – på gott och ont. **Världen vidgas, men modersmålet blir sårbarare.**

Ett livskraftigt språk baserar sig på flera hörnstenar. Hemmet ger barnet de första orden, skolan bygger upp en begreppsapparat som bär ut i vuxenlivet och medierna hjälper människan att följa med sin tid på sitt modersmål. För en språklig minoritet är utbildningen och medierna särskilt viktiga hörnstenar. Om någon av dem eroderar blir det språkliga bygget labilt. Så är fallet hos flera språkminoriteter, och risken finns också här i Svenskfinland. **Risken är betydligt större för mediernas del än för skolans, eftersom undervisningen på svenska är starkare förankrad i lagstiftningen än informationsspridningen.**

Skolan och den nya läroplanen

Framtidens arbetsliv kommer att kräva en mångsidigare kompetens av individen när olika teknologier kopplas samman. Nya idéer och innovationer bygger allt oftare på förmågan att se samband och helheter. Det här är något som betonas starkt i **den nya läroplanen för skolan** som började tillämpas i den finländska skolan hösten 2016 på klasserna 1–6 och som införs stegvis under de närmaste åren på de högre klasserna. Ambitionerna känns definitivt aktuella och relevanta (se figur 2). I läroplanen betonas alldeles särskilt de

Figur 2. Den mångsidiga kompetensen enligt läroplanen.
(Källa: Utbildningsstyrelsen 2016)

möjligheter och verktyg som digitaliseringen erbjuder.

Läroplanen vill i högre grad stärka kompetenser och tona ner indelningen i enskilda, avgränsade läroämnen. Undervisningen ska skapa helheter och ge helhetsperspektiv. Den ska utveckla elevernas förmåga till problemlösning och bejaka kreativiteten. Eleverna ska lära sig förstå samband och beroendeförhållanden mellan olika företeelser. De ska ges möjligheter att kombinera och tillämpa kunskaper och färdigheter från flera olika läroämnen. Undervisningen ska hjälpa eleven att inse att information kan tolkas på olika sätt.¹⁷

I en tid då informationen ökar exponentiellt och information som tidigare varit gömd i arkiv i allt högre grad finns tillgänglig på nätet, blir förmågan att sovra bland ett överutbud av information viktigare. En ung människa måste i allt högre grad snabbt kunna bedöma olika källors tillförlitlighet och prioritera. Eleven bör lära sig skilja viktiga faktorer från mindre viktiga och kombinera olika slags källor. Allt detta betonas i den nya läroplanen. Termen multilitteracitet (monilukutaitoisuus) introduceras, alltså förmågan att iaktta, läsa, tolka och producera olika slags texter, tecken, symboler och bilder.¹⁸ Digitaliseringen framhäver de visuella elementen och kombinationen av ljud, bild och symboler. Även datorspelens växande popularitet främjar en ”mångsidig läskunnighet”. Den förmågan blir också allt viktigare när olika medier sammansmälter på webben och vid skapandet av virtuella verkligheter.

Ändå är det skäl att hålla i minnet, att en mångsidig läskunnighet i grund och botten inte är någonting nytt. I hundratals år har människan använt sig av olika slags symboler, ljud och andra element i kommunikationen med omvärlden och för att förstå sin omvärld. Semiotikerna har länge undersökt kombinationerna av ord, tecken, symboler, bilder, ikoner och gester, och de har kunnat jämföra skillnaderna i kommunikationsmönster mellan olika kulturer. Hajpen kring digitaliseringen borde inte leda till att gamla erfarenheter faller i glömska och till att hjulet uppfinns på nytt.

Med tanke på de stora globala trenderna, såsom globaliseringen, klimatförändringen, digitaliseringen, snabbare karriärbyten, ökat egenföretagande och behovet av större tvärvetenskaplighet känns kompetenskraven i den nya läroplanen relevanta. Samtidigt uppstår många intressanta frågor då utvecklingen sker så snabbt. **För det första: Hur klarar lärarkåren av att möta kraven? Här om någonstans syns behovet av ett livslångt lärande. För det andra: I och med en grundutbildning som i högre grad betonar kompetenser, helheter och mångsidighet uppstår frågan om substanskunnandet hamnar på undantag. Och för det tredje:**

*Hajpen kring digitaliseringen
borde inte leda till att gamla
erfarenheter faller i glömska och
till att hjulet uppträffas på nytt.*

Hur förändras synen på bildning? Undervisningen siktar ju alltså till att eleven ska "utvecklas till en bildad samhällsmedlem".¹⁹

Frågan om bildning gäller hela utbildningsfältet, från skolan till den högre utbildningen – och i slutändan den fria bildningen. Utbildningen står inför stora förändringar med konsekvenser som alltför långt debatteras ur ett ekonomiskt eller tekniskt perspektiv med något slags rationalitetsideal för ögonen: Vad är effektivt, vad har vi råd med, var kunde vi spara, vilka tekniska innovationer ska vi tillämpa för att hänga med i utvecklingen? Det vore viktigt att också fokusera på bildning. Bildningen ger individen ett historiskt medvetande, en förmåga att betrakta sig själv i relation till det omgivande samhället och något slags uppfattning om vad det betyder att vara "en god medborgare". Bildningen förmedlar värderingar, som i en nordisk kontext bland annat har med frihet, jämställdhet och respekt för andra människor att göra.²⁰ Begreppet bildning innefattar naturligtvis också kunskaper, men tidvis krävs en omdefinition av vilka kunskaper som är relevanta. **De stora reformer som nu genomförs i och med nedskärningarna inom universitetsvärlden och införandet av skolans nya läroplan har inte föregåtts av en tillräcklig diskussion om bildningsidealet i det som kunde kallas digitaliseringens tid.**

Frågan om bildning borde också innefatta något slags uppfattning om språkens betydelse. Vilka språk bör vi kunna i dag? De senaste årens utveckling då finländarnas språkkunskaper blivit allt ensidigare och engelskans dominans ökat, antyder att språkens roll i inte har lyfts fram i tillräckligt hög grad.

Den digitala utbildningen

Digitaliseringen påverkar utbildningen på alla nivåer. I skolan ställer den krav på lärarna som behöver mera vidareutbildning än förut för att kunna fungera som auktoriteter i förhållande till eleverna. Det tär på en lärares självkänsla och rykte att visa sig "dummare" än

eleverna. Alla som gått i skola vet hur lätt elever utnyttjar ett övertag. En antydning om nuläget ger Utbildningsverkets förslag till digitaliseringsprogram i Helsingfors som utlovar utbildning åt lärarna så att de har åtminstone grundkunskaper i hur man utnyttjar informationsteknologi i undervisningen.²¹ Det är inte en dag för tidigt med tanke på de krav som den nya läroplanen ställer.

Myndigheterna i Finland är åtminstone i någon mån medvetna om problemet. I september 2016 meddelade Utbildningsstyrelsen att staten stöder utbildningen av en ”digitator” för varje grundskola med 7,5 miljoner euro. Tutorns uppgift är att entusiasmera och hjälpa kollegerna i användningen av de senaste digitala verktygen och pedagogiska lösningarna.²² Satsningen är välkommen men långt ifrån tillräcklig.

Unga och äldre använder informationsteknik – datorer, smarttelefoner, surfplattor – på olika sätt. Det här skapar ett tryck på reformer inom utbildningen och innebär en utmaning för lärare och planerare. Följande beskrivning i en rapport av professor Tom Moring illustrerar skillnaderna i sätten att använda internet:

”IT-kunskaper handlar om olika sorters kompetenser. Det är den tekniska skickligheten i användandet som i mångt och mycket skiljer ungdomarna från de vuxna. Speciellt skiljer sig vardagsbruket markant mellan unga och äldre. När det kommer till messandet, chattandet och bloggandet är de unga avancerade användare. Det är dock tydligt hur hastigheten i användandet, det vill säga man klickar sig fram och skummar snabbt snarare än stannar upp och faktiskt läser en text, gör att man inte heller ägnar tid åt att utvärdera informationens eller källans trovärdighet och relevans. Teknikens inneboende system och mekanismer förför och man glömmer vad man söker och varför.”²³

Den nya läroplanen betonar alldeles särskilt digitaliseringen, den digitala kompetensen. Eleverna måste lära sig hantera mängder av information och välja vad som är viktigt. Digitaliseringen erbjuder

der också möjligheter till moderna lärmiljöer. Läromedlen förnyas. Elevernas fysiska plats i skolan kanske förändras och blir mindre bunden av klassrummet och pulpeten. Tillgången på internationellt audiovisuellt material på nätet ökar. Enskilda skolor kan experimentera med informationstekniken, beroende på vilka resurser de har: Elever kan lära sig läsa och skriva med datorns hjälp, göra egna videoproduktioner och animationer. Experiment med virtuell verklighet gör det lättare att åskådliggöra fenomen inom biologi, kemi, geografi och fysik när eleven befinner sig mitt i eller rakt framför det som undersöks.²⁴

Tekniken erbjuder alltså spännande möjligheter, men man kan emellanåt få intryck av att själva tekniken blir huvudsaken. Här verkar finnas en övertro på digitaliseringen: verktyget blir ett självändamål. Förhoppningsvis kan skolan i framtiden också uppfylla den uttalade ambitionen att förkovra eleverna i kritiskt tänkande. Som citatet ovan visar är det viktigt att kunna utvärdera informationens trovärdighet och relevans, inte bara att snabbt kunna hantera en mängd material och teknologier. Och det är viktigt att urskilja substansinformationen i ett visuellt lockande myller av ljud, bild och rörelse på olika webbsajter och via sofistikerade tekniska apparater. Det kan också vara skäl att fundera över det som kanske går förlorat i och med reformerna. Huvudräkningen offrades redan förut, trots att den behövs i butiker och andra näringar. **Hur går det med förmågan att skriva för hand, att fundera samtidigt som man hanterar information i snabb takt, och förmågan att minnas något av det man skummat igenom?**

Slutligen väcker digitaliseringen många obesvarade frågor om hur språket förändras på sikt. Presentationer av Den Nya Skolan fokuserar ofta på försök med pulpetlösa klassrum, skolor utan böcker, e-portfolioskolor, nya tekniska lösningar och helt nya inlärningsprocesser.²⁵ Sällan diskuteras hur digitaliseringen påverkar språkbruket. Den digitala kommunikationen är snabb och smidig. Budskap via textmeddelanden och diskussioner på sociala medier

*Sällan diskuteras hur digitaliseringen
påverkar språkbruket [...] Frågan om
det goda språkets fortbestånd gäller alla
språk i digitaliseringens tid; svenskans
och finskans lika väl som engelskans.*

är kortfattade och fyllda av förkortningar och stympade meningar. Frågan om det goda språkets fortbestånd gäller förmodligen alla språk i digitaliseringens tid; svenskans och finskans lika väl som engelskans. Här har både skolan och medierna en central betydelse.

Håller de svenska skolböckerna måttet?

Den finlandssvenska skolan håller hög kvalitet, också om nivån enligt PISA-undersökningarna är aningen lägre än på finskt håll. Utbildningssektorn är antagligen det område där kvaliteten på svenska avviker minst från kvaliteten på finska, och det gäller hela kedjan från dagvården till universiteten. Ser vi däremot på hälsovården, rättsväsendet eller de offentliga tjänsterna över lag är bristen på svenskt utbud ofta skriande. Men trots det goda utgångsläget i skolan är det orsak att noga följa med utvecklingen. Två frågor är särskilt viktiga: Klarar vi av att producera tillräckligt högtstående undervisningsmaterial (exempelvis skolböcker) på svenska också i ämnen där upplagorna är små? Och hur ska vi hantera den bristande språklojaliteten som tar sig uttryck i att finlandssvenskarna är en språkminoritet som i internationella jämförelser särskilt snabbt övergår till att använda andra språk än modersmålet när de lämnat skolklassen bakom sig?²⁶ Frågan om språklojaliteten återkommer vi till i avsnittet om medierna. Skolböckerna följer härnäst.

Under vårvintern 2016 debatterades skolböckerna i finlandssvenska medier. Diskussionen började med ett inlägg om psykologiböckerna för gymnasiet som är äldre och fåtaligare på svenska. Å ena sidan är det dyrt att producera läromedel i små upplagor. Att upprätthålla ett lika stort antal alternativa titlar på svenska som på finska är omöjligt. Å andra sidan, om det visar sig att svenska skolböcker är sämre eller klart föråldrade, så är svenskspråkiga elever inte jämställda i det finländska skolsystemet. Dessutom påverkas i synnerhet de tvåspråkiga familjernas val av skola för barnen. Så länge den svenska skolan och läromedlen håller hög kvalitet är det

attraktivt för föräldrarna i tvåspråkiga familjer att sätta barnen i svensk skola. Språket blir en bonus. Men om PISA-undersökningarna antyder att den svenska skolan ger klart sämre resultat eller om läromedlen upplevs som sämre, kommer den svenska skolan att vara mindre lockande.

Läromedelsutgivningen på svenska i Finland stöter på flera utmaningar. Den nya läroplanen inför begreppet "multilitteracitet" – förmågan att tolka, producera och kritiskt värdera olika teckenvärldar i olika medier och miljöer. Informationen kan presenteras med hjälp av verbala, visuella, numeriska eller andra symbolsystem eller med kombinationer av dessa. Denna mångsidiga "läskunnighet" och förmåga att kommunicera förutsätter olika läromedel, av vilka en del lämpar sig naturligt för ett traditionellt förlag medan det audiovisuella materialet kanske bäst produceras av multimediaföretag eller Yle. Vem ska binda ihop dessa olika läromedel till en helhet? "Här behövs en diskussion mellan skolor, förlag och utbildningsmyndigheter om hur man ska få helheten att fungera", säger Nils Saramo, läromedelschef vid Schildts & Söderströms, som är den enda stora läroboksutgivaren i Svenskfinland. "Det förs inte ens en diskussion om arbetsfördelningen, än."²⁷

En central fråga är vem som bär ansvaret för en komplett läromedelsutgivning om det i något skede visar sig att en växande del av titlarna blir affärsmässigt olönsamma. Hittills har Schildts & Söderströms haft en komplett utgivning, men det kan knappast vara ett kommersiellt förlags uppdrag att i längden bekosta olönsamma titlar. **Någon utanför förlagsvärlden bör fundera över ansvaret för en komplett läromedelsutgivning ifall lönsamheten viker.** Behövs nya stödformer för utgivningen av ekonomiskt sett mindre attraktiva ämnen? Hur få staten att bära sitt givna ansvar för ett komplett läromedelsortiment på landets båda nationalspråk? För tillfället är stödet ur statsbudgeten blygsamt för läromedel med liten spridning. Och vem bär ansvaret för att frågan lyfts fram, diskuteras och åtgärdas i tid? Enbart rykten om att vissa svenska lärrome-

del inte håller måttet skadar den svenska skolans anseende.

Digitaliseringen löser inte problemet. De dyraste insatserna, innehållsproduktionen och uppdateringen, kvarstår nästan oförändrade, även om tryckkostnaderna försvinner. Här uppstår även en ny konkurrenssituation när IT-företag satsar på att utveckla nya plattformar i Finland med tanke på en internationell marknad. För dem är det tekniska arbetet och plattformen viktigast, eftersom den utgör internationell handelsvara. Läromedel producerar IT-företagen närmast för att kunna utveckla och sälja plattformen, och kontinuiteten är inte garanterad. Frågan kvarstår om hur produktionen av läromedel i ämnen med små upplagor ska finansieras i framtiden.

Ur elevernas synvinkel uppstår nya möjligheter när tillgången på internationellt material på nätet växer exponentiellt. Särskilt gäller det här gymnasiet, den högre utbildningen och vuxenutbildningen. Alla som följt exempelvis *TED talks* på nätet kan föreställa sig nyttan av välgjord undervisning på nätet. Den öppnar mottagarens ögon för intressanta internationella exempel och gör undervisningen motiverande. Å ena sidan innebär utbudet av färdigt material på internet och möjligheterna till kommunikation över nätet att "världen krymper". Grupper med liknande intressen kan formas över gränserna som aldrig förut. Å andra sidan ökar frestelsen att av sparsamhetsskäl använda existerande material på nätet och den vägen skära ned kostnaderna och den egna läroinsatsen. På sikt uppstår studieinriktningar som är nätbaserade och som inte är anpassade till det egna samhällets behov.

Utbildningen är i första hand den offentliga sektorns ansvar. Riskerna för att svenskan glöms bort gör att också den tredje sektorn och andra svenska aktörer måste diskutera läromedlens kvalitet med målet att säkra ett komplett och tidsenligt utbud av läromedel på svenska som är anpassat till vårt eget samhälle. Vidare kan tredje sektorn bidra till en kritisk läskunnighet på nätet. Ju mer tid elever, studerande och vuxna medborgare förväntas tillbringa på internet för att samla information

och kunskap, desto viktigare är det att träna både unga och äldre i förmågan att kritiskt granska den heterogena information som står till buds.

Biblioteken och digitaliseringen

Förslaget till ny bibliotekslag presenterades i maj 2016. I motsats till många andra aktuella reformer är motivet här inte att rationalisera verksamheten eller åstadkomma inbesparingar, utan att lagstiftningen ska beakta de förändringar i omvärlden som ägt rum sedan den nuvarande lagen trädde i kraft 1999. Särskilt betonar den nya lagen den tekniska förändringen (digitaliseringen), behovet av ökat samarbete de kommunala biblioteken emellan, den mångsidiga läskunnigheten och behovet av nya verksamhetsformer. Reformen gäller enbart de allmänna biblioteken, inte dem som hör till skolor eller universitet.²⁸

Den kommande vård- och landskapsreformen medför att kommunerna förlorar kontrollen över långt mer än hälften av sina intäkter. I kampen om de återstående resurserna kommer olika kommuner att göra olika prioriteringar inom bildningssektorn. Man kan se reformen av bibliotekslagen som ett försök att säkra en fortsatt jämställdhet mellan invånarna i Finland vad bibliotekstjänsterna beträffar. Här syftar man dels på regional jämlikhet, dels på olika språkgrupper och kanske särskilt på behovet av nya tjänster för att göra invandrare och flyktingar delaktiga i biblioteksverksamheten – biblioteken blir för dem en av inkörsportarna till deras nya hemland.

Den nya lagen definierar tydligare än den gamla minimikraven för biblioteken. Merparten av tjänsterna ska vara kostnadsfria såsom förut. Dock kan inte ens en god bibliotekslag förhindra att kommuner till följd av sparbehov skär ner exempelvis öppethållning eller utbud. En aktuell utvärdering av de allmänna bibliotekens nuläge jämfört med 2007 visar, att kommunsammanslagningar och spar-

behov minskat antalet bibliotek, öppethållningstider och utbudet av böcker.²⁹ Den trenden kan tyvärr antas fortsätta till följd av kom-munsektorns ekonomiska trångmål.

Digitaliseringen är ändå den internationella trend som enligt lag-förslaget kommer att påverka biblioteken allra mest, eftersom den leder till att nätet med tiden tar över som distributionskanal, sam-tidigt som intjäningsmodellerna förändras för producenterna av böcker, musik och film. Digitaliseringen framskrider olika snabbt på olika områden. Den har redan revolutionerat distributionen av musik och film, medan litteraturen ännu inte berörts på samma sätt. I sin färska rapport om den finlandssvenska boken skriver Ma-ria Antas att *försäljningen* av eböcker bara utgör en bråkdel av bok-branschens omsättning i Finland och att andelen är betydligt min-dre än i exempelvis USA och Tyskland.³⁰ Rapporten innehåller ingen motsvarande uppgift för biblioteksutlåningens del, men man kan anta att den mest dramatiska förändringen ännu inte har ägt rum.

Digitaliseringen innebär att de digitala produkterna delvis ersät-ter de fysiska. Enkelt sagt köpte biblioteken förut böcker som man lade upp på hyllorna. Lagstiftningen och de internationella över-enskommelserna kring upphovsrätten gav biblioteken stor frihet att välja vilka böcker man ville erbjuda låntagarna. Praktiskt taget allt kunde göras tillgängligt, i den mån det fanns resurser för inköp. I den digitala världen finns inte motsvarande frihet. Licenser och avtal styr upphandlingen. Det finns inte en generell klausul som skulle göra det möjligt att automatiskt införskaffa digitalt material.

Finsk lag ger nu och i den närmaste framtiden våra drygt 300 kommuner stor självständighet och ett lokalt ansvar för biblioteken. Denna decentralisering står i konflikt med den digitala tidens krav på gemensam upphandling. För att förhandla med licensinnehavare har man därför redan för flera år sedan grundat ett upphandlings-konsortium som gemensamt förhandlar fram digitala kontrakt och vars verksamhet koordineras av Helsingfors stadsbibliotek. Detta ger i synnerhet små bibliotek en bättre förhandlingsposition gent-

*Kommunsammanslagningar
och sparbehov har minskat antalet
bibliotek, öppethållningstider
och utbudet av böcker.*

emot licensinnehavarna. På så sätt kan de finländska biblioteken erbjuda sina kunder e-böcker via den gemensamma e-bokstjänsten Ellibs. Här finns förutom finska, även finlandssvenska och engelska böcker.³¹

Minoritetens särintressen beaktas dock inte alltid i detta sammanhang, anser Leif Storbjörk, biblioteksdirektör i Jakobstad. För det första väger de finlandssvenska önskemålen inte tillräckligt tungt i detta nationella konsortium. Det är alltså inte lätt att prioritera inköp som skulle intressera minoriteten. För det andra omfattar licensförhandlingarna inte all svensk utgivning. **Medan biblioteken kan välja att köpa in nästan vilken rikssvensk fysisk bok som helst och lägga den på hyllan, kan biblioteken av upphovsrättsliga skäl inte fritt köpa en e-bok om den inte finns i förhandlingspartens urval.** Biblioteken blir beroende av förhandlingsparternas, distributörernas, ”bokpaket”. Dessutom kompliceras förhandlingarna av att ersättningssystemen är olika i Finland och Sverige.³²

Eftersom Finland inte har ett nationellt e-biblioteksväsende, utan ett stort antal kommunala bibliotek, har biblioteken bildat närmare 50 samarbetskonstellationer för att köra gemensamma intressen. Två exempel på finlandssvenskt samarbete idkas av å ena sidan de österbottniska Fredrikabiblioteken och å andra sidan Lukasbiblioteken i södra Finland. Bägge ger tillgång till den svenska Elib-tjänsten (inte att förväxla med ovannämnda Ellibs). Elib är ledande distributör i Norden av digitala böcker och ägs av fyra stora förlag, Bonniers, Norstedts, Natur & Kultur samt Piratförlaget. När utvecklingen går i riktning mot mer digitalt material på de fysiska produkternas bekostnad, finns risken att biblioteken i allt högre grad kommer att ha ett *mainstream*-sortiment. Detta för att man är beroende av ett begränsat antal distributörers utbud och på grund av ett byråkratiskt och komplicerat licensförfarande.³³

På lång sikt minskar troligen utlåningsverksamhetens roll i biblioteksvärlden. De stora innehållsproducenterna samt distributörer

som Amazon, Netflix och Apple vill själva sköta kontakten till kunderna på kommersiell basis. Från deras synpunkt är biblioteken enbart störande element som förvrider konkurrensen. Trenden är redan nu att en växande andel av det innehåll som produceras i form av e-böcker, film och musik inte är tillgängligt för biblioteken – det finns inga licenser att förhandla om.³⁴

Självklart erbjuder digitaliseringen också stora möjligheter för biblioteken. De kan utvidga sortimentet via det digitala utbudet. Biblioteken och deras webbsajter kan ge en kundbetjäning som inte var möjlig förut. De kan erbjuda databanker och länkar till webbplatser med tillgänglig litteratur. De kan erbjuda information om fritt tillgängliga e-böcker, exempelvis klassiker som inte omfattas av copyright-bestämmelser. De kan erbjuda länkar till aktuella digitala böcker och ljudböcker som författarna valt att inte belägga med licensbegränsningar. De kan erbjuda streaming-tjänster där poeter läser sina egna dikter.³⁵ Och de kan hjälpa kunderna att söka material i den nationella sökportalen som än så länge är under utveckling, *finna.fi*.

Finna är det nationella systemet för bevarande av digitalt material och innehåller i katalogform små och stora samlingar av historiskt värde. I själva verket kan biblioteken göra mer än att bistå kunderna i själva sökprocessen. De kan också erbjuda en ny service i form av digitalisering av lokalt material som hotar att förstöras av tidens tand. I privatpersoners, kommuners och föreningars arkiv finns mängder av bygdeinformation, fotografier och intervjuer som inte har digitaliserats. Genom ett samarbete mellan medborgarinstitut, lokala bibliotek och en sponsor kan digitaliseringskurser ordnas för intresserade medborgare. Dessa entusiaster kunde sedan i samarbete med det lokala biblioteket digitalisera exempelvis den frivilliga brandkårens verksamhet i byn under första hälften av 1900-talet. Biblioteket skulle övervaka att processen följer givna kriterier och hjälpa till med att föra in materialet på *finna.fi* till allas påseende.³⁶ **Tredje sektorn och de finlandssvenska fonderna**

kan stödja projekt som möjliggör digitaliseringen av intressant lokalt material.

De många utmaningar biblioteksväsendet står inför tvingar fram nya samarbetsmodeller och verksamhetsformer. I små kommuner är biblioteket en av kommunens få fysiska kontaktpunkter till invånarna. Enligt den nya lagen ska biblioteken beakta att samhället blir mer mångkulturellt med nya grupper vilkas behov ska tillgodoses. Och lagförslaget utgår från att biblioteken ska bistå kunderna med att hitta material i både fysisk och elektronisk form. Rådgivningsfunktionen betonas särskilt.³⁷

Den nya lagen uppmantrar de allmänna biblioteken att ordna studiecirklar, författarträffar och evenemang i samarbete med skolor och andra parter. Biblioteken uppmantras också att utvidga sin verksamhet genom andra tjänster som kräver ett fysiskt rum. Detta sker redan nu genom att vissa små bibliotek samlokaliseras med exempelvis familjerådgivning. Och redan innan det nya lagförslaget presenterades började Esbo stad förbereda ett experiment i stor skala i köpcentret *Iso Omena*, intill den kommande metrostationen. I ett utrymme som omfattar en hel våning finns sedan sommaren 2016 biblioteket i mitten. Det fungerar som väntrum för besökare på väg till hälsostationen, ungdomsrådgivningen och Folkpensionsanstaltens kundbetjäning, alla belägna omkring biblioteket. Bibliotek ska i framtiden i allt högre grad finnas där många människor antingen väntar eller kilar förbi.³⁸

Bibliotekssektorn genomgår en genomgripande förändring i och med digitaliseringen. Här behövs en kartläggning av områden där den svenska servicen riskerar att bli lidande.

Nya och gamla medier

Mediekonsumtionen har förändrats över allt i världen, och digitaliseringen är bara en orsak. Utvecklingen började redan mot slutet av 1900-talet när antalet TV- och radiokanaler växte explosionsartat

tack vare kabel- och satellit-TV. Följden blev att etermediekonsumtionen splittrades. Det blev svårare att upprätthålla en "nationell agenda" med gemensamma samtalsämnen. Den utvecklingen har accelererat tack vare digitaliseringen. Antalet källor till information, nyheter och underhållning är i dag nästan oändligt. Samtidigt förändras mediekonsumtionen så att de yngre, något förenklat, föredrar sociala medier, de äldre mer traditionella kanaler. Utvecklingen gäller naturligtvis också språkliga minoriteter, och här utgör finlandssvenskarna en särskilt utsatt grupp, av flera skäl som vi ska behandla här.

Egentligen är det missvisande att i detta sammanhang tala om finlandssvenskar som tvåspråkiga. I verkligheten är de flesta finlandssvenskar under 40 år trespråkiga, många äldre likaså. Man förstår engelska nästan fullständigt. Så länge den traditionella papperstidningen och de schemalagda TV-sändningarna dominerade hade detta ingen större betydelse. Men i och med att mediekonsumtionen för den yngre generationen gått ut på nätet, har förändringen varit dramatisk i Svenskfinland.

Medan 92 % av den finskspråkiga befolkningen huvudsakligen tyr sig till finska nyhetssajter och 8 % främst till engelska sajter, är situationen bland dem som har svenska som modersmål helt annorlunda: **endast 44 % av de svenskspråkiga använder huvudsakligen svenskspråkiga nyhetssajter, hela 32 % främst sajter på finska och 24 % huvudsakligen engelskspråkiga sajter.** Denna undersökning gäller hela befolkningen – respondenternas medelålder var 49 år.³⁹ Frestelsen är alltså stor i Svenskfinland att välja andra språk än svenska på nätet. Favoriseringen av engelska sajter är enligt undersökningar dessutom särskilt stor bland finlandssvenskarna i jämförelse med några andra europeiska språkminoriteter. De svensk- och tvåspråkiga i södra Finland är särskilt "illojala" på webben språkligt sett – hela 45 % använder främst engelska webbsajter, medan andelen i Österbotten är mycket mindre. Bland tvåspråkiga ungdomar i södra Finland är situationen rent av alar-

merande. Av 17–19-åriga tvåspråkiga tonåringar använder **endast 7 procent i första hand svenskspråkiga webbsajter.**⁴⁰

För säkrandet av svenskans fortbestånd skulle det alltså vara synnerligen viktigt att stärka webbanvändningen på svenska. Vi återkommer till denna fråga i slutet av medieavsnittet

De regionala skillnaderna i Svenskfinland är stora, och mönstret från TV-konsumtionen smittar av sig på beteendet på internet. I Österbotten har Sveriges TV alltjämt en stark ställning. De svenskspråkiga i södra Finland favoriserar däremot finska MTV3, som utövar en större lockelse än YleFem. I svenska Österbotten är den populäraste nyhetssajten på webben svenskspråkig, nämligen Aftonbladets. I södra Finland är Iltasanomats och Iltalehtis webbsajter populärast bland de svenskspråkiga.⁴¹ **Det här betyder att papperstidningens utförsbacke i södra Finland är katastrofal på många sätt. Den försvårar upprätthållandet av en gemensam finlandssvensk agenda. Och den banar väg för en övergång från svenska till finska eller engelska på webben.**

Papperstidningens svanesång är värd uppmärksamhet. KSF-media, som verkar i södra Finland, gick med en förlust på över 7 miljoner euro 2015, det sämsta resultatet genom tiderna. Det här leder till kraftiga nedskärningar inom lokaltidningarna. Ekonomiskt sett klarade sig HSS-media bättre och har efter en grundlig sanering vänt sin förlust till vinst. HSS-media har en bättre förhandlingsposition gentemot annonsörerna genom att de svenskspråkiga relativt sett är fler i Österbotten och svårare att nå med konkurrerande finska medier.⁴²

Också läsardemografen ger anledning till oro. Av Hufvudstadsbladets prenumeranter har 60 % fyllt 60 år. Endast 15 % av prenumeranterna är under 40. Bland KSF-medias lokaltidningar är bara 10 % av prenumeranterna under 40.⁴³ Motsvarande siffror från Sverige visar att ungdomen övergett papperstidningen i ännu större omfattning där. Exempelvis Mittmedia, som representerar 28 lokaltidningar i storlekssklass med Hbl och Vasabladet, meddelade i början av 2016 att bara 6 procent av papperstidningarnas prenumeranter är under 40!⁴⁴

År 2002 hade 97 % av skoleleverna tillgång till en dagstidning i hemmet.⁴⁵ I dag växer de flesta barn upp i hem där papperstidningen helt saknas. Möjligen kan dagens barn intresserat iaktta hur mormor eller farfar sitter med en papperstidning i handen, men i den moderna kärnfamiljen hör den inte längre hemma.

Det sker en splittring av läsandet samtidigt som det övergår till internet. Läsaren besöker många sajter, surfar mellan olika nyhetskällor och skummar snabbt vidare. Smarttelefonernas snabbt växande popularitet bidrar till en allt mer kortfattad nyhets- och informationsförmedling. Hängivna användare av smarttelefoner kollar telefonen hundratals gånger per dag. Ett sådant splittrat telefon- och mediebeteende har banat väg för populära nyhetssajter som satsar på korta, dramatiska och visuella nyheter. Den som vill bekanta sig med de internationella trenderna kan besöka världens populäraste engelskspråkiga nyhetssajt, Mail Online, som upprätthålls av brittiska Daily Mail. Den ger en antydning om vart eventuellt också Finland är på väg. På denna ”nyhetssajt” saknas substansjournalistiken helt.

En viktig följd av medieutvecklingen beskrevs redan i avsnittet om kunskapsklyftan. Den kritiska, nyfikna och idoga nyhetskonsumenten – ung eller gammal – kan välja och vraka mellan en oändlig mängd information och fler nyhetskällor än någonsin förut, både seriösa och populistiska. Nyhetsundvikaren kan nöja sig med en visuellt lockande cocktail av frånskilda kändisar, nykära politiker, bantande artister, idrottsresultat och ”snuttifierade” samhällsnyheter med ett stänk av dramatik, såsom protester utanför en flyktinganläggning. Detta för att återge några plock från Mail Online en helt vanlig dag.

Den andra viktiga följden av utvecklingen har med den finlands-svenska agendan att göra. Hur ska vi i dag hitta de gemensamma samtalsämnena och de teman som engagerar över kommun- och regiongränserna om det inte längre finns gemensamma medier?

I takt med att också TV-konsumtionen flyttar över till internet mins-

kar TV:s förutsättningar att utgöra det sammanhållande kittet. Yle har uppställt som mål att publiken via nätet (Arenan/Areena) är lika stor som den traditionella TV-publiken år 2020. Det är särskilt unga tittare som flyttar eller har flyttat från schemalagd TV till nätet – broadcast-tittandet går kraftigt ner bland dem som är under 45. Här uppstår alltså en åldersdifferentiering som ytterligare tär på den gemensamma offentligheten, en utveckling som känns igen i hela Europa.⁴⁶

Yle bemöter den mediala splittringen på många sätt. Man satsar exempelvis på segmentering och försöker fånga upp publik av olika ålder med ett gemensamt intresse. För att bevara upplevelsen av det gemensamma offentliga utrymmet med gemensamma samtalsämnen, försöker Yle både på svenska och på finska skapa upplevelser som förenar, exempelvis mångmediala debattarenor. På svenska sker detta i praktiken t.ex. på följande sätt: Man väljer ett aktuellt tema, exempelvis mobbning eller föroreningen av Östersjön, och samlar först en publik på webben som bidrar med innehåll. Sedan fortsätter diskussionen i radio och TV, därefter åter på webben. Storyn går vidare, publiken deltar via olika kanaler och helheten sammanbinds av en gemensam rubrik eller ett gemensamt tema, såsom ”Fixa mobbningen”.⁴⁷

Den här sortens mångmediala satsningar erbjuder goda möjligheter för samverkan med den tredje sektorns aktörer. Mobbningstemat utgjorde ett samarbete mellan Yle och Folkhälsan. Ett annat tema gällde ensamma äldre och genomfördes i samarbete med flera föreningar. Yle startade projektet, berörde det i olika sändningar och samarbetade med Röda Korset som ordnade evenemang i skolor.

För sammanhållningen i Svenskfinland är Yle av central betydelse. Endast svenska Yle upprätthåller ett offentligt utrymme som täcker hela Svenskfinland. Yles förvaltningsråd beslutade i oktober 2016 slå ihop Yle Fem med Teema-kanalen.⁴⁸ Reformen kan ge de svenskspråkiga programmen flera finska tittare och möjliggöra en större satsning på kvalitet. Dock måste en sammanslagning betecknas som en domänförlust, eftersom det kontinuerliga utbudet

*I takt med att i synnerhet
ungdomen övergett de traditionella
medierna, har de svensk- och
tvåspråkiga i södra Finland i hög
grad övergått till engelsk- och
finskspråkiga sajter på webben.*

av program på svenska går förlorat. Och även om de båda språken får fasta sändningstider från begynnelsen våren 2017, blir tvister om utrymme på *prime-time* säkert regelbundet återkommande i framtiden, det antyder erfarenheterna från tiden före den ”egna” svenska kanalen. Då tvingades TV-nytt upprepade gånger byta sändningstid. I längden är det osannolikt att de svenska programmen får behålla goda sändningstider flera dagar i veckan – det skulle leda till stark kritik från finskspråkigt håll, med en korrigerings som följd.

Förespråkarna för den aktuella reformen inom Yle poängterar att publiken i allt högre grad går över till internet där den nuvarande kanalindelningen är konstgjord. Det är sant, men med den argumentationen missköter Yle en viktig del av sitt public service-uppdrag. Yle har ansvar också för seniorerna som på svenskspråkigt håll är särskilt beroende av Yle Fem-sändningarna i traditionell TV. Jakten på en ung publik, som har flera alternativ att välja emellan, får inte leda till beslut som skadar den äldre publiken. För seniorer representerar Yle Fem en trygg svenskspråkig kontinuitet som saknar alternativ. Det här gäller alldeles särskilt de äldsta medborgarna som behöver tillgång till program som är lätta att hitta i ett skede av livet då den tekniska fingerfärdigheten har försämrats. Detta gäller både nu och i framtiden. **Public service måste ansvara för att radio- och TV-sändningar finns bakom några enkla knapptryck så att medborgarna under sina sista levnadsår kan nå dem.** Motsvarande ansvar har inte de kommersiella kanalerna.

Några slutsatser kring digitaliseringen

I takt med att i synnerhet ungdomen övergett de traditionella medierna, har de svensk- och tvåspråkiga i södra Finland i hög grad övergått till engelsk- och finskspråkiga sajter på webben. För den språkkunniga och mångsidigt läskunniga finns ett oändligt antal källor på webben. Det är en rikedom, men kan samtidigt leda till att användningen av svenska minskar kraftigt. Minoritetsspråken lö-

per risken att marginaliseras över allt i världen när digitaliseringen gynnar stora språk – förutsatt att inte språklojaliteten är mycket stark hos minoriteten.^A

Utöver de frågor som har behandlats i detta kapitel får digitaliseringen konsekvenser som berör medborgarna på många olika sätt. Den ger nya affärsmöjligheter och förstör andra, i synnerhet som processen på vissa områden leder till kraftiga prissänkningar eller rent av kostnadsfria tjänster. Digitaliseringen ger möjligheter till *crowdfunding*, gräsrotsfinansiering, av medborgarprojekt och småföretag över nätet. Detta finansiella nätverkande har blivit allt populärare i västvärlden och gynnar också minoriteter och deras föreningar.

Vad digitaliseringen på olika samhällsområden beträffar är det viktigt att alla Svenskfinlands organisationer i sin verksamhet ägnar en tanke åt de digitala lösningarna. Här är det inte frågan om att piffa upp eller förbättra den egna webbsajten, utan att se de digitala möjligheterna. Det innebär ett aktivt engagemang på webben som ger följare, synlighet i de sociala medierna, vänner på Facebook eller slagkraftiga tankar som delas på Twitter.

På längre sikt borde de finlandssvenska fonderna samarbeta för att skapa en digital strategi. Den bör sikta på att öka användningen av svenska på webben och måste inkludera existerande rikssvenska strukturer som stärker svenskan som ett aktuellt och samhällsbärande språk. Digitalt utbud i Sverige som kan ge svenskan ett mervärde i Finland finns inom medievärlden, kulturen, utbildningen och biblioteksväsendet. Dessutom er-

^A Texten ovan kan ge intryck av att den språkliga splittringen huvudsakligen är ett negativt fenomen. Så är inte fallet ur individens synvinkel. Individen drar stor nytta av att ”surfa” mellan olika språk och kan därigenom förbättra sina språkkunskaper, höja sitt ”värde” på arbetsmarknaden och ta del av ett större kulturutbud. Men denna nyttiga språkmässiga förkovran och nyfikenhet utgör samtidigt en utmaning för gemenskapen i Svenskfinland. Liknande paradoxer dyker upp i diskussionen om tvåspråkiga skolor och många andra sammanhang. Det som är nyttigt för individen kan vara problematiskt för helheten, och tvärtom.

bjuder webben goda möjligheter att studera samhällsutvecklingen i Sverige, där det finns mycket att lära om vårdreformer, privatisering, arbetsmarknad, invandring med mera. Sverige är på gott och ont ofta före när det gäller reformer av olika slag. Strategin kunde också bidra till att skapa nya virtuella svenska rum som stärker samhörigheten.

Digitaliseringen är både ett hot och en möjlighet. Hittills har utvecklingen medfört en stark konkurrenssituation där engelskt och finskt material verkat lockande i synnerhet i södra Finland. Fonderna kan bidra till att skapa digitala plattformar för att synliggöra det rika utbud som finns på svenska, kanske också i de andra nordiska länderna; ett utbud som är mer tillgängligt än förut. Ett gott exempel är den relativt nya plattformen Skriftly som samlar digitala versioner av artiklar i olika finlandssvenska tidskrifter på ett och samma ställe.⁴⁹

Lärare i såväl skolor som högskolor är i en central ställning när det gäller att hitta intressanta svenskspråkiga källor inom sitt område och att marknadsföra dem till elever och studerande.

DET LIVSLÅNGA LÄRANDET ÄR HÄR

Inågra decennier har arbetslivsforskare hos oss och utomlands förutspått en genomgripande förändring på arbetsmarknaden: Karriärerna blir kortare, vi måste utbilda oss under hela arbetslivet och vi bör vara redo att byta yrke emellanåt. **Ändå sitter vi alltså fast i ett utbildningssystem där människan går i skola och studerar i åldern 6-23 för att därefter förväntas tillbringa över 40 produktiva och effektiva år på jobbet – och ständigt vara redo för nya utmaningar.**

Om det är sant att förändringen sker allt snabbare och den kreativa förstörelsen på arbetsmarknaden blir allt häftigare; ja då borde vi ju sitta på skolbänken med jämna mellanrum. Men det gör få av oss.

Det finns visserligen några goda och fungerande strukturer. Öppna högskolor, center för livslångt lärande, den fria bildningen och kurser på arbetsplatserna. Allt detta behövs och hjälper arbetstagaren att uppdatera sina kunskaper och företaget att värna om konkurrenskraften – eller kommunen att förbättra servicen till invånarna. Men inget av detta gör Finland redo för den snabbare förändring av arbetslivet som innebär att hela branscher försvinner. En försiktig internationell uppskattning⁵⁰ är att en tredjedel av de arbetsuppgifter och yrken som finns i dag försvinner fram till 2030.

Också på kort sikt kan omställningen bli betydande. Boston Consulting Group uppskattade i maj 2016 att 60 000–100 000 arbetsplatser försvinner i Finland i digitaliseringens spår under de kommande fem åren. Men om Finland lyckas ta vara på digitaliseringens möjligheter kan det uppstå upp till två nya arbetsplatser för varje jobb som försvinner.⁵¹

Också så här grova uppskattningar pekar på behovet av mer än bara kurser för yrkesverksamma. Det är riskfyllt att vänta med om skolningen tills arbetslösheten är ett faktum – riskabelt för både individen och nationen. I stället behövs strukturer som hjälper ar-

betstagaren att anpassa sig och höja sin kompetens så att den fyller helt nya behov och krav – och dessa strukturer måste fungera på både finska och svenska.

Arbetsgivaren har ett ansvar för att de anställdas kompetens utvecklas inom ramen för det nuvarande arbetet. Men en arbetsgivare kan inte förväntas utbilda de anställda för framtidens jobb när dagens utmaningar är stora nog. Det ligger i landets intresse att samhället tar ett större ansvar för omskolningen av medborgarna med tanke på stora förändringar, så kallade teknikskiften, på arbetsmarknaden. De senaste åren har vi sett hur arbetslösheten har ökat också i exempelvis befolkningscentra i Nyland samtidigt som också utbudet av lediga arbetsplatser har ökat. Denna *mismatch* är delvis en följd av att jobben som erbjuds inte motsvarar de arbetslösas kompetenser.

Den offentliga sektorn ser inte sitt ansvar. Det framgår av regeringsprogrammet, som statsminister Juha Sipilä lade fram i maj 2015, där utbildningen definieras som något för barn och ungdom.⁵² Samma förlegade tankebanor framgår av regeringens beslut att skära ned vuxenutbildningsstödet både 2016 och 2017.⁵³ Också inom högt respekterade yrken finns en klar brist på kompetensutveckling för dem som arbetat en längre tid. Den internationella TALIS-undersökningen visade att exempelvis lärarna i Finland i mindre grad deltar i fortbildning än i de flesta andra OECD-länder. Bristerna upplevdes som störst vad gällde kompetensutvecklingen inom informationsteknologi. Detta bådär inte gott för den finländska skolan i framtiden, i synnerhet med tanke på den nya läroplanen som betonar den digitala kompetensen.⁵⁴

Inom fortbildningen krävs olika åtgärder. Dels behövs verksamhet **som hjälper medborgaren och arbetstagaren att varsebli det egna utbildnings- och omställningsbehovet i god tid.** Och dels behövs direkta **utbildningsinsatser som verkar kompetenshöjande eller hjälper vid omställningen.** Samhället måste bära huvudansvaret för utbildningsinsatserna, medan den tredje sek-

torns föreningar och organisationer, i synnerhet den fria bildningen, kan hjälpa medborgarna att varsebli de egna utbildningsbehoven och bidra med punktinsatser, kurser och studiecirklar.

Om det är som Klaus Schwab förutspådde inför världens samlade ekonomiska elit vid World Economic Forum i Davos i januari 2016, kommer framtidens arbetsliv att kräva en både högre och mångsidigare kompetens av individen, en kompetens som snabbt föråldras. Olika teknologier kopplas samman. Digitaliseringen, robotiseringen, ”sakernas internet” och biotekniken ger upphov till innovationer inte bara separat, utan också tillsammans. Så uppstår nya produkter, metoder och tjänster som förutsätter ett brett kunnande hos individen. Somliga talar om ett lateralt tänkande, andra betonar förmågan att ”tänka utanför boxen”. Allt detta är särskilt viktigt i ett land med en hög löne- och kostnadsnivå.⁵⁵

I Sverige behandlas den här utmaningen i en rapport, *”Livslångt lärande för framtidens arbetsmarknad”*, som överlämnades till regeringen i januari 2016. Där analyseras de reformer i utbildningssystemet som behövs för att Sverige ska vara en ledande kunskapsnation i framtiden. Rapporten betonar att arbetsgivarens ansvar också i fortsättningen gäller det kompetenshöjande som är kopplat till den egna verksamheten. Vid större teknikskiften, där alla behöver tillägna sig tekniken, måste samhället träda till. Då räcker det inte med att ungdomen är välutbildad och förberedd. Rapporten förutsätter omfattande utbildningsinsatser för 40-, 50- och 60-åringarna:

”Förmågan att svara upp mot framtidens behov av kontinuerlig kompetensutveckling under hela arbetslivet är avgörande för Sveriges konkurrenskraft, välbefinnande och sammanhållning.”⁵⁶

Diskussionen om kompetensutvecklingen fortsatte under våren 2016 i Sverige, bland annat med fokus på matchningsproblematiken på arbetsmarknaden. Tjänstemannafacket TCO efterlyste i maj ökade insatser från högskolorna, eftersom de minskat utbudet av kurser för yrkesverksamma de senaste åren, och synpunkterna är definitivt aktuella också i Finland:

”Matchningsproblematiken har ett fast grepp om svensk arbetsmarknad. Samma yrken återfinns år efter år på Arbetsförmedlingens lista över bristyrken, samtidigt som de arbetslösa står långt från de lediga jobben... Nyckeln till att nå en fungerande matchning är att satsa på yrkesverksammas möjligheter till vidareutbildning... Bristen på arbetskraft med rätt kompetens riskerar att bromsa sysselsättningstillväxten.”⁵⁷

Uppmärksamheten kring behovet av ökade satsningar på vuxenutbildningen ledde till resultat. När den svenska regeringen offentliggjorde följande års budget i september 2016 visade det sig att anslagen för ”yrkesvux” hade fördubblats jämfört med året innan. Satsningen betecknades som en del av ett större så kallat kunskapslyft som ska expandera under kommande år.⁵⁸

Statistiken talar sitt tydliga språk och visar hur långt efter Finland ligger vad gäller mismatchen på arbetsmarknaden. Sysselsättningsgraden är särskilt låg hos oss (se tabell 1).

I Danmark, som myntat begreppet Flexicurity, bygger den höga sysselsättningsgraden på en särskilt flexibel arbetsmarknadsmodell. Den danska modellen skapades redan på 1990-talet i syfte att minska arbetslösheten. Avsaknaden av anställningsskydd gör det lätt för företagen att både anställa och säga upp personal. Arbetslöshetsersättningen är frikostig, men bara för en kort period. Samhället bidrar med omfattande vuxenutbildning och skolning av arbetslösa för att minska matchningsproblemen, öka rörligheten på arbetsmarknaden och göra det lättare för arbetslösa att få ett nytt jobb. På så sätt garanteras också en låg långtidsarbetslöshet.⁶⁰

Av särskild betydelse med tanke på framtiden är den förändring som gör arbetslivet mer flyktigt. De fasta tjänsterna blir färre. Fler människor arbetar med projekt eller korttidsjobb. En del av dem grundar egna företag, andra arbetar på frilansbasis. Också i Finland uppstår nya fysiska strukturer för just dessa yrkesutövare, enmansföretagare och frilansare, såsom kontorsutrymmen. Ett av de senaste är ”Mothership of Work”, ett hus ägt av fastighetsbolaget

Tabell 1. Sysselsättningsgraden i de nordiska länderna 2014, andel av invånarna i åldern 15-64 år som arbetar. (Källa OECD⁵⁹)

Finland	Sverige	Norge	Danmark
68,6 %	75,2 %	75,1 %	73,2 %

Sponda med utrymmen (stol, bord, gemensamma mötesrum) för 250 frilansarbetare vid Lilla Robertsgatan i Helsingfors, invigt vårvintern 2016.⁶¹ Ett annat färskt exempel med svensk anknytning är ”Hanken Business Lab” som öppnade i oktober 2016, ett utrymme i Hankens källarvåning vikt för entreprenörer och uppstartsföretag. Här ges stöd och faciliteter åt studerande och tidigare Hankeiter som vill starta eget.⁶²

Fler nya idéer och faciliteter, gärna med anknytning till utbildning, behövs – också på svenska. Enligt Statistikcentralen har de korttids- eller projektanställdas antal i Finland ökat med 37 000 från år 2000 till 157 000 i fjol och ökningen accelererar snabbt.⁶³ Därmed växer den grupp i samhället som förutsätts vara flexibel och som upplever stor osäkerhet i arbetslivet. I denna temporära värld arbetar man ofta för flera arbetsgivare eller kunder samtidigt, som projektanställd eller privatföretagare. Här finns sällan egna resurser för utbildning eller kompetenshöjning.

Samhället måste i framtiden ta ett större ansvar för vuxenutbildningen. Därtill behövs reformer på arbetsmarknaden som ligger utanför temat för denna omvärldsanalys. Medborgarna i den växande gruppen av frilansare, projektanställda och snuttjobbbara borde utgöra en särskilt angelägen målgrupp för den tredje sektorn och fria bildningen i Svenskfinland. Minoriteten kan utgöra föregångare genom att lyfta fram erfarenheter från Sverige och Danmark och visa på egna lyckade experiment och satsningar.

PÅ VÄG MOT DET MÅNGKULTURELLA

”Europa klarar inte en obehärskad folkvandring länge till. När toleransgränsen överskrids hotas våra värdegrunder”, sade president Sauli Niinistö vid riksdagens öppnande i februari 2016. Ordet 'asyl' medför en subjektiv rätt att överskrida gränser. Detta är ohållbart. Finland och Europa har, enligt Niinistö, inte råd att ta emot andra asylsökande än de, som lider den största nöden.⁶⁴

Presidentens tal väckte stor uppmärksamhet, trots att han även tidigare betonat att det är de nödställda, inte alla, som ska tas emot med öppna armar. **Diskussionen som följde på talet visade att åsikterna på finskt och finlandssvenskt håll alltmer fjärmat sig från varandra.** På finskt håll var kommentarerna i allmänhet uppskattande. Talrika jämförelser gjordes med uttalanden av andra europeiska statschefer, som i bekymrade ordalag talat om riskerna med en massiv invandring. På finlandssvenskt håll ställdes däremot frågan om Finland nu började ifrågasätta sina internationella förpliktelser och om Niinistös tal rent av kunde betecknas som rasistiskt. I Hbl analyserade en rikssvensk retorikexpert talet och drog slutsatsen att få svenska politiker skulle ha betecknat flyktingströmmen som ”ett hot mot den egna kulturen”, förutom sverigedemokraternas Jimmie Åkesson.⁶⁵ Kort därefter kritiserade Sfp:s fullmäktige Niinistös tal vid sitt möte i Karleby.⁶⁶

Varför argumenterar vi olika på finska och svenska?

Det finns en tydlig och mätbar skillnad i inställningen till invandring om man jämför den finsk- och svenskspråkiga befolkningen i Finland. Magma lät Taloustutkimus göra en enkät i Svenskfinland med frågor om invandring motsvarande dem som några månader tidigare ställts på finska i Näringslivets Delegation EVA:s nationella enkät. Även om bägge enkäterna gjordes år 2009 och alltså inte är dagsak-

tuella, pekar de på en intressant attitydskillnad. Respondenterna fick ta ställning till olika påståenden, av vilka ett par återges här. Av den finskspråkiga befolkningen höll bara 29 % med påståendet *"När befolkningen åldras och hotar att minska måste invandringen till Finland underlättas"*. Av de svenskspråkiga höll hela 47 % med. Det andra påståendet, *"En ökning av antalet utlänningar i Finland för med sig nytiga internationella influenser"*, väckte positiv respons hos 39 % av de finskspråkiga och hos 75 % av de svenskspråkiga.⁶⁷ Den stora skillnaden kan påverkas av en politisk korrekthet på svenskt håll – det hör helt enkelt till att framstå som tolerant, vilket inte är detsamma som att man verkligen är det. Det så kallade NIMBY-fenomenet (Not In My Back Yard) har ibland noterats också i Svenskfinland när traktens befolkning protesterat mot placeringen av ett flyktingboende.

Attitydskillnaden får inte leda till att de finsk- och svenskspråkiga hamnar på kollisionkurs i argumentationen. Det är oroväckande att diskussionen på svenska och finska förs med så olika argument och logik. **Det skulle gälla att på finskt håll varsebli den xenofobi som gör att debattörer tar vara på varje konkret möjlighet att beskriva invandringen som ett hot. Och det skulle gälla att på svenskt håll bättre förstå den berättigade oro som finns på finskt håll: det finns gränser för hur snabbt ett land framgångsrikt förmår absorbera ett växande antal nykomlingar.** I Sverige upplevs den finska diskussionen ofta som rasistisk, medan man på finskt håll länge upplevt den svenska flyktingdiskussionen som naiv och verklighetsfrämmande.^B

Den finlandssvenska minoriteten, med sina egna medier och sitt diskussionsklimat, har många gånger förut fungerat som nationell

^B Efter det våldsamma nyårsfirandet i Köln och ryktena om att svensk polis mörkat våldtäkter i Sverige med utländska förövare, förändrades tonen markant under vårvintern 2016 i den rikssvenska invandringsdebatten som nu gick lite mer i "finsk" riktning. Motsvarande förskjutning ägde inte rum i finlandssvenska medier.

Figur 3. Demonstrationen mot rasism sommaren 2015 samlade ca 10 000 deltagare i en manifestation som förenade människor över språk- och rasgränserna. (Foto: Björn Sundell)

moralisk väckarklocka. Men om minoriteten i sin argumentation fjärrar sig alltför långt från majoriteten, marginaliseras den och går miste om möjligheten att påverka den nationella agendan. Vi får inte växa ifrån varandra på finlandssvenskt och finskt håll, även om åsikterna varierar.

Här är det värt att notera att medierna – och i synnerhet de sociala medierna – ofta speglar extrema åsikter i samhället. Under den tidvis tillspetsade diskussionen under vårvintern 2016 delade president Niinistö en kolumn på Facebook av författaren Jyri Paretskoi. Kolumnen, ursprungligen skriven för Iisalmen Sanomat, påpekade att de flesta medborgare står mellan ytterligheterna. De är förnuftiga människor som tar avstånd från rasismen. Dessa ”*tolkun ihmiset*” respekterar

*Vi får inte växa ifrån varandra
på finlandssvenskt och finskt håll,
även om åsikterna varierar.*

dem som kommer utifrån och som försöker anpassa sig till det finländska samhället. Problemet, skrev Paretskoi i sin flitigt delade kolumn, är att den förnuftiga majoriteten inte gör mycket väsen av sig.⁶⁸

I hela Europa ställs frågor om hur Europa ska försvara sina yttre gränser och hur flyktingarna, de som får stanna, ska integreras i sitt nya hemland. Inget tyder på att de problem som förorsakar folkvandringen närmar sig en lösning, även om flyktingsströmmen till Finland minskade under 2016. Debatten kommer alltså att fortsätta.

Islam i fokus

Runt om i Europa har islam hamnat i fokus, tjugo år efter att Samuel Huntington skrev sin provocativa bok *The Clash of Civilizations, Civilisationernas kamp*. Frågan om hur Västerlandet ska hantera ett växande muslimskt inflytande har blivit ett centralt samhällstema. Samtidigt har islam och dess extrema symboler, såsom niqab och burka, också blivit populistiska tillhyggen.

År 2014 sökte 3 651 personer om asyl i Finland, år 2015 hade antalet nästan tiofaldigats till 32 476.⁶⁹ Även om länder som Sverige och Tyskland mottog långt fler människor som sökte en fristad, var ökningen för Finlands del enorm. Kännetecknande för Finland var att den absoluta majoriteten av invandrarna kom från Irak och utgjordes av ensamresande män.

För den tredje sektorns aktörer är folkvandringen av stor betydelse, och det särskilt i Finland. I få länder har Röda Korset och frivilliga hjälparbetare ett lika stort ansvar för att härbärgera och hjälpa de asylsökande. Jämfört med exempelvis Sverige, där fler flyktinganläggningar är kommersiella företag (ibland registrerade i ett skatteparadis), har tredje sektorn och frivilligarbetet en större betydelse här hos oss. Av Finlands 145 flyktingmottagningar sköttes 107 av Röda Korset i februari 2016. FRK anställde föregående höst 1 800 personer för att hantera den växande flyktingströmmen och därtill fick organisationen 8 000 nya frivilliga.⁷⁰ Allt fler finländare kommer på jobbet

eller under fritiden i kontakt med flyktingar och invandrare. Tredje sektorns aktörer kan göra mycket för att förbereda samhället för konsekvenserna av invandringen, även om flyktingströmmen minskade under 2016 och en del flyktingmottagningar lades ner.

De som får flyktingstatus och/eller uppehållstillstånd bör lära sig finska och gärna också svenska. De behöver sysselsättning i någon form, helst i form av regelrätt arbete, men också i form av talkoinsatser. **De behöver stödpersoner, nätverk och en naturlig kontakt till den inhemska befolkningen. I detta spelar den tredje sektorn en viktig roll och kan utveckla verksamhetsformerna t.ex. genom språkcaféer, klubbverksamhet och sociala aktiviteter som på ett naturligt sätt sammanför invandrare med svenskspråkiga finländare.**

Den tredje sektorns olika aktörer har dessutom en möjlighet att agera tillsammans för att avveckla den byråkrati och de hinder som bromsar invandrarnas väg ut i samhället och i arbetslivet.

Invandring på svenska

Invandringen innebär utmaningar också för Svenskfinland. Det gäller att utveckla möjligheterna att integrera en del av de nyinflyttade på svenska. Och det vore viktigt att öka både invandrarnas och flyktingarnas förståelse för landets grundlagsenliga tvåspråkighet. Det håller på att uppstå en ny offentlighet där invandrargrupper är bättre organiserade än förut och har sina egna intresseorganisationer. De tävlar om uppmärksamhet på den finska nationella diskussionsarenan och önskar större synlighet och inflytande.

Antalet ryskspråkiga har ökat från 25 000 år 2000 till 72 000 i dag. En färsk bok, *”Venäjänkieliset Suomessa – huomisen suomalaiset”* (De ryskspråkiga i Finland – morgondagens finländare) uppskattar att de, om trenden fortsätter, ökar till 250 000 i mitten av seklet. Kalkylen är naturligtvis bara en uppskattning, men en kraftig ökning av de ryskspråkiga skulle enligt boken förutsätta nya strukturer i sam-

hället för de ryskspråkiga i form av medier, skolor, daghem, servicehus med mera. ”Diskussionen om införandet av officiella minoritetsspråk hos oss blir aktuell åtminstone för ryskans del inom 20–30 år”, tror den ena av bokens redaktörer, Ismo Söderling.⁷¹

De stora grupperna (ryssar, ester, irakier) har ofta svårt att förstå varför det svenska språket åtnjuter ett så starkt juridiskt skydd och uttalar allt oftare krav som står i konflikt med svenskspråkiga intressen. En större förståelse uppnås bara genom ett ökat umgänge över språkliga och etniska gränser. Här kan den tredje sektorn och Sfp bidra genom att locka med människor med utländsk bakgrund i den egna verksamheten. Vidare behövs en ökad integration av flyktingar och andra invandrare på svenska.

Magma har i rapporten ”Via svenska” pekat på bristerna i möjligheterna för invandrare att integreras på svenska, samtidigt som ett uppenbart behov föreligger.⁷² Under de fyra år som gått sedan rapporten utkom har en viss förbättring skett, men fortfarande är det nationella stödet svagt för ”den svenska vägen”. Lagstiftningen ger invandrare rätt att välja svenska som integrationspråk, men få kommuner anser att pengarna räcker till för integration på båda språken, och nyanlända styrs därför ofta till finskspråkig undervisning. Det här gäller exempelvis skolundervisningen, som Catharina von Schoultz, medlem i bildningsnämnden i Borgå, noterar:

”Även om alla barn i läropliktålder ska ha rätt att gå i grundskola på svenska är kommunerna inte tvungna att ordna förberedande undervisning. Nyland och Egentliga Finland har valt att integrera enbart på finska medan man i Österbotten har lång erfarenhet av förberedande undervisning på svenska. Sydkustens landskapsförbund kartlade ifjol den förberedande undervisningen i sexton kommuner. Även om merparten ställde sig positiva till integration på svenska har det inte förverkligats.”⁷³

Det finns goda exempel på integration på svenska i Österbotten. Närpes prisbelönades i september 2016 tillsammans med Punkalai-

*Ismo Söderling: ”Diskussionen om
införandet av officiella minoritetsspråk
hos oss blir aktuell åtminstone för
ryskans del inom 20–30 år.”*

dun av Delegationen för etniska relationer för att ”på ett föredömligt sätt ha främjat goda etniska relationer i sina kommuner”. Numera är omkring 12 procent av befolkningen i Närpes av utländskt ursprung och sysselsättningsgraden är hög, noterar priskommittén. Integrationen har uttryckligen skett på svenska. Det stora engagemanget för invandrare bland lokalbefolkningen uppges ha varit av stor betydelse för en lyckad integration och en hög sysselsättningsnivå.⁷⁴ Engagemanget i närsamhället betonades också i Magma-rapporten *”Invandringens samhällsekonomiska konsekvenser”*, som visade att olika kommuner i Finland har synnerligen olika beredskap och förmåga att integrera invandrare. Kännetecknande för de framgångsrika kommunerna var ett gott samarbete inom lokalsamhället mellan olika aktörer, inte minst småföretagen och tredje sektorn. I rapporten lyftes Närpes och Pedersöre fram som framstående exempel.⁷⁵ Det finns alltså goda modeller att ta till, förutsatt att det politiska intresset ökar på lokal nivå. För invandrarna själva skulle kunskaper i svenska innebära att arbetsmarknaden på sikt kunde omfatta hela Norden.

Den växande invandringen ställer nya krav på många institutioner som av tradition är enspråkiga, såsom skolan. Frågan om skolans roll diskuterades ivrigt i Sverige under 2016. Invandringen har redan tidigare bidragit till sämre Pisa-resultat för den svenska skolan när elevernas språkliga grundförutsättningar blivit allt brokigare. År 2015 flydde 71 000 barn och unga till Sverige, och Skolverkets generaldirektör Anna Ekström ansåg i mars 2016 att det behövs fler behöriga lärare och ökade resurser i skolan och vuxenutbildningen för att säkra att nyanlända elever klarar sig och för att inte hela klassens inlärninng ska försämrars.⁷⁶ En lika konkret diskussion förs ännu inte i Finland.

Också daghemmen befinner sig i en ny situation. På finlandssvenskt håll måste två faktorer beaktas i småbarnspedagogiken. Dels blir barnen med utländsk bakgrund fler. Dels ökar flerspråkigheten genom att allt fler finlandssvenska barn har en svensk- och

en finskspråkig förälder. Flerspråkigheten är ett faktum redan före den egentliga skolåldern. De finlandssvenska daghemmen erbjuder dagvård på svenska, men de måste samtidigt på något sätt bejaka de två- och flerspråkiga barnens alla språk – visa att alla språk är lika viktiga hörnstenar i barnets identitet. Den ökande invandringen och den allt vanligare tvåspråkigheten ställer alltså högre krav på personalens språkliga medvetenhet. Därför behövs en offentlig debatt på svenskt håll om språkens roll i dagvården. I den förnyade upplagan av handboken *Tänk språk! – Språkstrategi för småbarns- pedagogiken* konstaterar Lillemor Gammelgård, direktör för småbarnsfostran i Vasa:

”Genom att öka personalens språkliga medvetenhet och genom att förändra vissa arbetsrutiner så att språket får en viktigare roll i sammanhanget, kan var och en mer aktivt bidra till att stödja varje enskilt barns språkliga utveckling... Barn lär sig alla språk de upplever att de behöver – för att de vill tala med vuxna och barn de är intresserade av.”⁷⁷

Den ökande invandringen leder dessutom till nya behov inom småbarnspedagogiken som inte bara har med en växande språkflora att göra. Det gäller också att kunna ta hand om svårt traumatiserade barn som flytt med sina föräldrar från krisområden i exempelvis Mellanöstern.

Öppna frågor på vägen mot det mångkulturella

I Finland är antalet invandrare och flyktingar alltså litet internationellt sett. Med tanke på att 60 % av invånarna med utländsk bakgrund bor i huvudstadsregionen (och 80 procent på linjen Åbo-Tammerfors söderut), så berör den mest dramatiska förändringen än så länge bara en del av landet. En stor skillnad är på väg att uppstå mellan ett befolkningsmässigt homogent Finland och mer mångkulturella regioner.

På både kort och lång sikt måste det finländska samhället hantera nya valsituationer:

- Hur ska vi på bästa sätt hantera skillnader i värderingar?
- Hur ska vi undvika allvarligare kulturkrockar och främja ett naturligt umgänge mellan ”nya” och ”gamla” finländare?
- Vi måste som nation i viss mån definiera den finländska kulturen på nytt så att vi bevarar det som är viktigast samtidigt som vi är öppna för nya intryck.
- I vilken mån klarar den nuvarande välfärdsstaten de ökade kostnader som invandringen för med sig? Den frågan diskuteras hos oss med rätt populistiska förtecken. Det finns internationella studier som visar att invandringens kostnader är höga på kort sikt, men att samhället vinner på lång sikt. Andra studier antyder att invandringen ökar ett lands ekonomiska tillväxt men samtidigt också den offentliga skuldsättningen.⁷⁸
- Hur ska invandrarnas väg ut i arbetslivet underlättas och påskyndas? Här finns byråkrati som måste luckras upp.
- Det måste bli lättare för invandrare att starta egna företag – i Sverige finns 200 000 invandrarföretag mot bara 10 000 i Finland.⁷⁹

En illa skött integration kan stå samhället dyrt medan en väl genomförd integration av såväl flyktingar som invandra-re kan ge stora fördelar på sikt för alla parter i en tid då ursprungsbefolkningen åldras.

Vi står inte ensam – lärdomar av andra språkminoriteter

”Mångkulturellt” är ett ord med många dimensioner. Det kan beskriva förändringen i Finland när människor av olika skäl söker sig hit från främmande land. Men ordet kunde också användas när mi-

Figur 4. Vårdshus i Bolzano/Bozen, Sydtyrolen. Observera texten på två språk. (Foto: Björn Sundell)

noriteter från olika länder närmar sig varandra. I Europeiska Unionen talar ungefär 40 miljoner människor ett annat språk än majoriteten i det land där de bor, men unionens styrande organ visar inget större intresse för dessa språk. Förhållandena för språkminoriteterna anses höra till ett medlemslands inre angelägenheter. För språkminoriteterna själva kan ett utbyte av erfarenheter vara till nytta, också om minoriteter sällan verkar vara särskilt intresserade av varandra.

Några språkminoriteter har en så kallad *kin-state* såsom finlands-svenskarna, alltså ett grannland där samma språk talas. Det har exempelvis tyskarna i östra Belgien. Andra står ensamma med sitt språk och är därmed mer utsatta, som baskerna. Här ska några språkminoriteter nämnas som kan vara intressanta att studera närmare i ett alltmer mångkulturellt Europa. Alla uppgifter bygger på samtalsundersökningar som undertecknad fört under resor i de berörda regionerna.⁸⁰

De **tyskspråkiga i Sydtyrolen** i norra Italien med Bolzano (Bozen) som huvudstad har tampats med liknande frågor som finlandssvenskarna under årens lopp. I regionen^c bor en halv miljon invånare av vilka drygt 300 000 är tyskspråkiga. Regionen är mindre till ytan än Svenskfinland, vilket ger de tyskspråkiga en rätt stark ställning. Å andra sidan är italienare inte särskilt intresserade av att lära sig tyska, och därför kan paralleller dras till Finland. Italienarna i Sydtyrolen ser sig som medborgare i ett stort land med 60 miljoner invånare, där tyskarna är en försumbar folkspillra.

Sydtyrolen har en autonom ställning, vilket möjliggör ett lokalparlament och egna språklagar. Här praktiseras en bland italienarna rätt impopulär ”tvångstyska”. Språkprov förutsätts för jobb i den offentliga sektorn och det krävs en viss etnisk proportionalitet inom offentliga instanser. De tyskspråkiga har egna medier i form av en stark dagstidning, flera radiokanaler och TV. Särskilt viktigt är TV-samarbetet med Tyskland och Österrike. Utbudet av tyska och österrikiska TV-program är stort i regionen och motsvarar situationen med Sveriges TV i Österbotten. **Tack vare det gränsöverskridande medieutbytet hålls den talade tyskan modern. Språket stärks också av att inläringen av ”det andra inhemska” börjar redan på första klass, i många fall redan i dagis.**

Situationen är inte problemfri. Ofta debatteras brister i språkkunskaperna, och de tyskspråkiga upplever att den service de får på tyska av de italienskspråkiga är bristfällig. Den rikliga tillgången på tyskspråkiga TV-kanaler gör att många känner bättre till skeendena i Tyskland och Österrike än i Italien, och det leder till att man lever i en ”tysk bubbla”. I regionen finns en tredje, liten rätoromansk minoritet som talar ladin. Den kan vara intressant att studera, eftersom den experimenterar med trespråkiga skolor – undervisning på

^c I detta kapitel används för enkelhetens skull begreppet ”region” oberoende av den formella administrativa strukturen på det område där minoriteten bor.

Figur 5. Tvåspråkig skyltning i Cardiff, Wales (Foto: Björn Sundell)

ladin, tyska och italienska. I Bolzano finns en trespråkig teater som ordnar föreställningar på alla tre språken.

I Wales har den **kymrisktalande befolkningen** fört en ojämn kamp mot världsspråket engelskan under årens lopp. Här finns en stark vilja att bevara språket också om man inte har någon *kin-state* att förlita sig på. Under större delen av 1900-talet minskade antalet kymrisktalande, men från 1980-talet har insatserna för att bevara språket burit frukt. Nu befinner sig Wales i den speciella situationen att språkkunskaperna förbättras börjande med den unga generationen, något som innebär att barnen är bättre på kymriska än de vuxna. 40 % av barnen i åldersgruppen 10–15 år talar språket mot 12 % av 25–65-åringarna. Många barn som går i kymrisk skola kan inte kommunicera på språket med sina föräldrar, utan hemspråket blir engelska.

Sedan 1990 är kymriskan obligatorisk för alla skolelever i Wales från 5 år uppåt. "Tvångskymriskan" är inte alltid populär, eftersom en del av befolkningen i regionen anser den vara en onödig kvarleva. Å andra sidan finns entusiaster som håller språket vid liv genom ungdomsklubbar, kulturfestivalen *Eisteddfod* med 800-åriga anor,

en mångfald körer och en kymrisk TV-produktion som får Yle-Fems resurser att blekna. De ekonomiska realiteterna efter finanskrisen har dock lett till nedskärningar i TV-produktionen och till problem för institutioner som främjar kymriskan.

I Wales räknar man antalet invånare som kan tala kymriska – inte som i Finland eller Norditalien antalet som talar minoritets-språket som modersmål. Med den mätmetoden är antalet invånare som talar kymrisk numerera 600 000.

I norra Spanien är **baskerna** ett intressant studieobjekt av flera skäl. Också här försämrades språkkunskaperna under 1900-talet, framför allt under Franco-diktaturen då baskiskan var förbjuden. Trotsiga och modiga språkentusiaster upprätthöll underjordiska skolor med risk för livet, och det hindrade språket från att dö ut. Andelen baskisktalande sjönk från 83 % av befolkningen i regionen på 1930-talet till 24 % på 1970-talet. Därefter har en storsatsning på privatskolor, *ikastola*, bidragit till att återuppliva baskiskan. I dag talas språket av 900 000 invånare, men språket är inte heltäckande. Det går i princip att studera alla ämnen på baskiska vid universiteten, men på specialiserade områden saknas studielitteratur och det finns luckor i den moderna vokabulären.

Baskien har en våldsamt historia. Först för några år uppnåddes fred mellan terrornätverket ETA och centralregeringen. Årtionden av terrorattacker och Franco-regimens förtrycksperiod gör att Baskien kan kännas främmande som studieobjekt för det fridsamma Svenskfinland. Men här finns intressanta områden att granska närmare. Man har erfarenhet av tvåspråkiga skolor. Här finns en mycket aktiv tredje sektor som upprätthåller lokal verksamhet på minoritetsspråket. Och man kan uppvisa en positiv trend: När språkkunskaperna var som sämst 1981 talade bara 20 procent av befolkningen baskiska. Nu har andelen stigit till 37 %.

Att Baskien hör till de mest välmående och framgångsrika regionerna i Spanien ger upphov till en viss avundsjuka i landet, men också (med tanke på den blodiga historien) en viss respekt. Basker-

Figur 6. Festhögtid i en baskisk skola, *ikastola*. (Foto: Björn Sundell)

na är stolta över sina traditioner och sitt språk, i den mån de behärskar det. I motsats till Svenskfinland, där språket är den starkaste identitetsbäraren, är språket inte den viktigaste förenande länken i Baskien. Man kan nämligen vara bask utan att tala baskiska. Och man kallar sig inte spanjor i Baskien, även om man talar enbart spanska/kastiljanska. Förenande faktorer är i stället traditionerna, den dramatiska historien – det baskiska narrativet – och välståndet.

Slutligen kunde en annan tysk minoritet nämnas i detta sammanhang. I östra Belgien bor 73 000 tysktalande belgare som har hittat sin egen roll i ett språkligt splittrat Belgien. De stora franska och flamländska regionerna vill ofta gå skilda vägar, vilket har lett till en oändlig räckta politiska strider mellan norra och södra Belgien. För den lilla tyska minoriteten har det varit viktigt att försöka

Figur 7. Ingången till den tyskspråkiga befolkningens parlament i Eupen, Belgien
(Foto: Björn Sundell)

hålla Belgien intakt, för de tyskspråkiga vet att i dagens Europa mår de bäst i en odelad stat.

Den tyska minoriteten har ett fascinerande förflutet. När Belgien ockuperades av Hitlers styrkor valde ungefär hälften av tyskarna i Belgien att välkomna nazisterna medan andra hälften kände sig solidarisk med den belgiska befolkningen. Efter kriget betraktades tyskarna över lag med stor misstänksamhet, och de var i flera decennier portförbjudna bland annat som lärare. Först på 1980-talet började situationen normaliseras och tyskarna fick ett eget råd i staden Eupen, som senare ombildades till lokalparlament år 2004 och en egen regering.

I dag är den tyskspråkiga minoriteten väl etablerad och talar mangrant tyska. I allmänhet har man goda språkkunskaper också i övrigt. Man har en långt driven autonomi, lokal lagstiftningsrätt, eget skolväsen, lokalradio och dagstidning på tyska (dock inte TV).

De tyskspråkiga uppfattar sig som belgier till nationaliteten (i motsats till många tyskar i Norditalien som gärna skulle utgöra en del av Österrike). De tyskspråkiga i Belgien påminner idag om finlands-svenskarna till identitetsuppfattningen, eller som de själva säger i en PR-film: ”Vi är belgare som talar tyska. Vi är stolta över vår nationalitet, den belgiska, och över vårt språk, tyskan.”

Den tyskspråkiga minoriteten har genomfört en SWOT-analys utgående från styrkor, svagheter, hotbilder och möjligheter. Den är säkert en av de mest omfattande analyserna i världen med ett minoritetsperspektiv och granskar vad de tyskspråkiga borde satsa på, akta sig för och förbereda sig på utgående från sin position och sin geografiska lokalisering – i centrum av Europa men ändå lite avsides.⁸¹

Exemplen ovan visar hur olika utgångspunkter språkliga minoriteter kan ha i ett Europa där integrationen inom EU, nationella konflikter, invandring och ekonomiska sparbeslut ökar trycket mot små språkpopulationer. De ovannämnda språkgrupperna är alla exempel på minoriteter som nått ett lågvattenmärke och som sedan kämpat sig uppåt och befäst sin ställning. Segern har ingalunda varit total, och många utmaningar kvarstår, men man har stärkt språkets ställning och erhållit ökad respekt i det omgivande samhället. Man har vänt den nedåtgående trenden.

REFORMERNAS TIDEVARV

Den offentliga sektorn genomgår ett stort antal reformer som påverkar medborgarnas liv, kommunernas verksamhet och arbetslivet. En stark drivkraft är den ekonomiska utvecklingen. Finanskrisen 2008 ledde till genomgripande förändringar i världsekonomin och de drabbade Finland särskilt hårt. Vårt land hör till dem som ännu inte har återhämtat sig. Bruttonationalprodukten ligger fortfarande långt under nivån före finanskrisen och tillväxten är obetydlig. Bidragande orsaker är Nokias utförsbacke, pappersindustrins vikande försäljning, problemen i handeln med Ryssland och den pessimistiska atmosfären i Finland som bromsar investeringarna.

Efter finanskrisen vände utvecklingen också för statsskuldens del. Skuldsättningen minskade fram till 2008, men började därefter växa kraftigt, och de många försöken att dämpa ökningstakten har hittills misslyckats. Fortsättningsvis uppvisar statsbudgeten ett mer eller mindre oförändrat underskott på ca 6 miljarder euro per år. Varje år ökar statsskulden med ungefär motsvarande belopp. **En minskning av budgetunderskottet skulle alltså ännu inte minska statsskulden. Ett minskat budgetunderskott minskar enbart statsskuldens ökningstakt.** Detta faktum föranleder sparåtgärder många år framöver. Flera kommuner med en åldrande befolkning kämpar dessutom med egna ekonomiska problem och en växande skuld. Trycket på reformer är stort.

Både de stora och de små reformerna inom den offentliga sektorn får alldeles särskilda konsekvenser för den svenskspråkiga befolkningen, vilket tvingar finlandssvenska organisationer och fonder att kritiskt granska sin egen verksamhet. Ofta blir den stora frågan: I vilken mån ska vi ta över delar av en verksamhet som det offentliga egentligen borde svara för? Här uppstår en knepig balansgång. **När den tredje sektorn svarar "ja", finns risken att det offentliga ytterligare drar sig tillbaka. När den tredje sektorn svarar "nej" kan det skapa problem för utsatta grupper.** I prak-

tiken kan frågeställningarna gälla allt från utgivning av läromedel i små upplagor till stöd för synskadade. Balansgången förutsätter strategiska diskussioner i fond- och föreningsvärlden. Risken för att de genomgripande samhällsreformerna marginaliserar svenskan är särskilt stor när reformerna genomförs under hård tidspress.

Regeringsprogrammet innehåller olika formuleringar som driver på reformarbetet. Digitaliseringen hör till regeringsperiodens spetsprojekt som ska effektivisera byråkratin, förbättra servicen till medborgarna och spara kostnader. Alla tjänster ska i framtiden "fås från ett och samma ställe".⁸² Förväntningarna är högt ställda, och bland annat professor Tomi Voutilainen har varnat för att regeringen nu tror att "digitaliseringen ska lösa samma problem som finansministeriet ville lösa redan år 2001 genom satsningar på effektivare IT-lösningar."⁸³ Det finns en övertro på digitaliseringens effekter som påminner om IT-euforin för femton år sedan.

Myndigheterna försöker få finländarna att i allt högre grad använda digitala tjänster via webbsajter som *Suomi.fi*. Det här ska leda till kostnads- och tidsbesparing, men innebär samtidigt att digitalt oerfarna medborgare kan få problem när allt från skattedeklarationen till kommunikationerna med hälsocentralen ska skötas över nätet. Digitaliseringen får också språkliga konsekvenser. **Det är inte säkert att de digitaliserade tjänsternas svenska versioner är anpassade till svenska behov – de kan vara direkta översättningar från finskan, i synnerhet när olika reformer sker i snabb takt.** I så fall kan information saknas som är viktig just för de svenskspråkiga. Oron på Åland är uppenbar. De enklare nationella portalerna för kundbetjäning finns på svenska, men de mer komplicerade IT-systemen, som myndigheterna använder i sin kommunikation med varandra, finns ibland enbart på finska. Så här beskriver Dan Eriksson vid Regeringskansliet på Åland situationen:

"Digitaliseringen leder till ökad centralisering och här finns en fara för

tvåspråkigheten. Digitaliseringen går snabbt framåt och den drivs huvudsakligen på finska. När gamla system ersätts av nya i avsikt att öka kompbiliteten i Finland, kan det dröja länge innan de svenska versionerna tas fram. T.ex. när motorfordonsbyrån eller jordbruksmyndigheterna på Åland kommunicerar och rapporterar förväntas de använda system på finska.”⁸⁴

Den förra regeringen misslyckades med att genomföra en social- och hälsovårdsreform; den sittande regeringen är fast besluten att komma vidare – till varje pris. Regeringen har också en stark ambition att minska budgetunderskottet, vilket leder till sparbeslut och nedskärningar på många olika områden, och det gäller att ge akt på att svenskan inte rationaliseras bort med kostnadsargument.

Vissa strukturella reformer är små och klart avgränsade, som den nationella tingsrättsreformen år 2018. Regeringen vill minska antalet tingsrätter från 27 till 20. Inbesparingen uppskattas till några få miljoner euro, men reformen visar att man är beredd att rationalisera och spara i smått och stort. Det här drabbar bland annat tingsrätterna i Borgå, Karleby och Raseborg. När Österbottens och Mellersta Österbottens tingsrätter slås ihop blir majoritetsspråket finska. Borgå tingsrätt slås för sin del ihop med Vanda tingsrätt, vilket får språkliga konsekvenser. Västra Nylands tingsrätt skulle slås ihop med Esbo tingsrätt, och Raseborg blir endast en s.k. sammanträdesplats. Tingsrättsreformen kan alltså få negativa konsekvenser för det svenska rättsskyddet.⁸⁵ Liknande rationaliseringsbeslut är att vänta på andra områden i samhället under kommande år.

Organisationsreformer sker också på det lokala planet. Helsingfors stad förnyar organisationen, vilket medför att över 30 verk och affärsverk omorganiseras till fyra sektorer. De leds av ”supernämnder” med 13 medlemmar som blir verkliga maktfaktorer i staden.⁸⁶ I samband med dylika kommunala organisationsreformer är det viktigt att agera ifall det svenska inflytandet naggas i kanterna.

Vård- och landskapsreformen

Kombinationen av landskaps-, social- och hälsovårdsreform är den största nationella administrativa reformen i Finland på flera decennier. Förändringarna påverkar de flesta finländare på något sätt. Kommunernas inflytande över vården skärs ned och landets drygt 300 kommuner tvingas omdefiniera sina uppgifter när långt över hälften av skatteintäkterna försvinner. Betydande poster som blir kvar i kommunen är den tekniska sektorn, skolan samt kultur- och fritidssektorn. Samtidigt skapas 18 landskap som snabbt måste bygga upp en kompetens som beställare av social- och hälsovårdstjänster. Processen ska leda till en ökad valfrihet för patienter och brukare som i högre grad kan välja mellan olika vård- och tjänste-producenter. Den nya lagstiftningen ska träda i kraft 2017, de första landskapsvalen hålls 2018 och reformen träder i kraft 2019.

Bakom denna omfattande reform finns en mängd ekonomiska och regionalpolitiska argument som fört centerns och samlingspartiets beslutsfattare samman. På svenskt håll har centraliseringen av jourverksamheten väckt mest uppmärksamhet. Bara tolv centralsjukhus får omfattande jourverksamhet. **Vasa centralsjukhus är inte med bland dessa tolv, och svenska Österbotten skulle därmed hänvisas till centralsjukhuset i Seinäjoki i framtiden. Det är osannolikt att en svenskspråkig patient och de anhöriga verkligen kan komma till rätta på svenska i Seinäjoki.**

Regeringens sätt att bitvis presentera ny information om ”SOTE-reformen” har väckt kritik på grund av svårförutsägbarheten. Så skrev exempelvis Kristina Wikberg, direktör för svenska och internationella ärenden vid Kommunförbundet, i maj i sin blogg:

”Att följa med vårdreformen är som att läsa en deckare. Man vet aldrig riktigt vad som ska hända och vilket följande drag blir. Spänningen stiger ju mera man läser. Så borde det inte vara när det gäller en verkligt stor samhällsreform. Den borde kunna vara förutsägbar. Och man borde kunna diskutera de stora linjerna, helst före riksdagsvalet.”⁸⁷

Hård kritik har från svenskt håll riktats mot bristen på grundlig språkkonsekvensbedömning. Utkastet till vårdreform på 800 sidor ägnar inte mycket utrymme åt den svenska servicen, utan konstaterar att *"reformen har i princip inga konsekvenser för de språkliga rättigheterna"*.⁸⁸ Konstaterandet förefaller märkligt med tanke på att ingen i praktiken har undersökt vilka förutsättningar central-sjukhuset i Seinäjoki har att erbjuda svensk service. Sfp-ordförande Anna-Maja Henriksson talade om en "bottennotering" och ansåg att regeringen inte brytt sig om att på allvar ta reda på vad reformen har för konsekvenser för de språkliga rättigheterna.⁸⁹ Folktinget och Justitieministeriet förutsatte i september att det görs en noggrannare språkkonsekvensbedömning,⁹⁰ vilket förefaller absolut nödvändigt.

Samtidigt som det är viktigt att bevaka de svenska särintressena, bör man på finlandssvenskt håll också betrakta reformen ur ett vidare perspektiv. Reformen innebär att organisering och produktion av vård skiljs från varandra och att kommunerna inte längre får producera vård eller äga vårdbolag. Helt nya kompetenser måste byggas upp på landskapsnivå för att hantera prioriteringar och upphandling i stor skala. Också styrningen och den ekonomiska uppföljningen från statens sida förutsätter nya kompetenser för att de utlovade inbesparingarna ska förverkligas. Omställningarna är enorma: 200 000 arbetstagare inom den offentliga social- och hälsovården och dess stödfunktioner måste byta arbetsgivare. De överflyttas från kommunernas tjänst till landskapen (som administrerar) eller till de nya serviceinrättningarna på landskapsnivå (som styr vårdbesluten) eller till de landskapsägda vårdbolagen (som sköter vården i konkurrens med privata aktörer). Ingen av dessa nya arbetsgivare existerar ännu. Den största nya arbetsgivaren blir Nylands Landskap, en jättekoncern som ser ut att få en personal på 55 000.

Kring 3 000 kommunalägda fastigheter – hälsostationer, sjukhus, vårdhem – ska värderas, sedan uthyras och i framtiden kanske

*Samtidigt som det är viktigt att
bevaka de svenska särintressena,
bör man på finlandssvenskt håll
också betrakta reformen ur
ett vidare perspektiv.*

övertas av landskapen till ett rättvist pris. Medborgarnas valfrihet vad tjänsterna beträffar ska definieras och följas upp – inte bara ur effektivitetssynvinkel, utan (förhoppningsvis) också utgående från patienttillfredsställelsen. Reformarbetet drivs framåt av helt olika målsättningar. Ursprungligen skulle vårdreformen öka jämställdheten mellan medborgarna i olika delar av landet, sedan kom den ökade valfriheten starkare med i bilden och i takt med att reformen framskridit verkar sparbehovet ha blivit en allt starkare drivkraft. Ökad jämställdhet, ökad valfrihet och växande sparbehov är målsättningar som står i konflikt med varandra. Redan en så här kort sammanfattning av reformens olika komponenter och drivkrafter visar vilket enormt arbete som väntar.

Omfattande reformer som genomförs i snabb takt kan spåra ur och leda till dyra misstag. Men här finns också möjligheter till förbättrad service. Alla patienter ska i framtiden betala samma avgift för vården oberoende av om man anlitar en privat eller offentligt ägd producent. Alla producenter som vill erbjuda sina tjänster utvärderas av myndigheterna. Också deras möjligheter att erbjuda vård på svenska kommer att utvärderas på något sätt. I skrivande stund är det dock oklart hur man ska bedöma och betygsätta den svenskspråkiga kompetensen och försäkra sig om att den existerar i praktiken, inte bara på papperet.

Valfriheten skapar möjligheter för enskilda aktörer som riktar sig uttryckligen till svensktalande kunder.⁹¹ Hur väl denna kundinriktade svenska service förverkligas beror i hög grad på upphandlingskompetensen hos landskapens serviceinrättningar som om några år ska värdera och poängsätta leverantörerna och uppgöra avtal. Kvaliteten beror också på kompetensen hos de producenter som erbjuder svensk service, alltså den tredje sektorns leverantörer, privata vårdhem och privata företag inom hälsovården. Frågor som berör upphandling och privatisering blir allt viktigare.

Den stora privatiseringsvågen

Privatiseringen av offentliga tjänster har varit ett hett diskussionsämne i Europa i decennier, och processen har framskridit i olika takt beroende på valresultat och regeringskoalition. Storbritannien och Sverige har varit banbrytande på området, men också många tidigare socialistländer i Öst- och Centraleuropa har genomfört en omfattande privatisering som en motreaktion efter decennier av kommuniststyre. Privatisering finns av flera olika slag. Statsbolag säljs ut. Elnätet säljs till privata intressen. Järnvägstrafiken öppnas för konkurrens. I föreliggande omvärldsanalys är den privatisering mest relevant som innebär att skattefinansierade tjänster inte längre produceras av kommun eller stat. Kostnaderna täcks alljämt med skattemedel, men själva tjänsten konkurrensutsätts och kan utföras av offentliga bolag, privatföretag eller tredje sektorn.

Sett ur den tredje sektorns perspektiv är den pågående utvecklingen betydelsefull. Många föreningar har redan nu en dubbelroll. Å ena sidan är de medlemsorganisationer som sammanför medborgarna i olika aktiviteter, å andra sidan producerar de tjänster för sin målgrupp. De fungerar som arrangörer av meningsfull verksamhet, som intressebevakare och som tjänsteproducenter. Ur den tredje sektorns synvinkel är det därför viktigt att följa med hur privatiseringen, upphandlingen och hela vårdreformen framskrider. Här uppstår möjligheter för medborgarsamhället att spela en större roll i framtiden, men här finns också risken att snabbt och slarvigt genomförda reformer ställer till med stor skada, till exempel om upphandlingen av tjänster koncentreras till de snabbt växande kommersiella vårdkoncernerna. Den risken är uppenbar om landskapen i framtiden handlar med alltför stora volymer som endast de största vårdbolagen klarar av.

De senaste åren har flera enskilda kommuners kärva ekonomiska läge pressat fram nya lösningar. Tiotals kommuner har gjort långa avtal med privata vårdbolag som övertagit ansvaret för hela hälsovården i kommunen, det här som en gardering mot en diffus

vårdreform som aldrig tycks bli klar. Genom långa kontrakt har ett kommunalt vårdmonopol ersatts med ett privat vårdmonopol, ett problem som inte har diskuterats tillräckligt i Finland. Vissa kommuner har gått särskilt långt i privatiseringen, såsom Jämsä och Pyttis. Jämsä utlokaliserade hela sin hälsovård till ett nybildat bolag, Jämsän Terveys, samägt av staden och börsnoterade Pihlajalinna, styrt av en direktör från Pihlajalinna. Kontraktet på tio år är värt minst 300 miljoner euro. Lilla Pyttis har för sin del utlokaliserat nästan alla tjänster till privata företag: vården, fastighetsskötseln, ekonomiförvaltningen, ja, nästan allt utom utbildningen...⁹² Vårdreformen innebär antagligen att landskapen övertar kommunernas aktier i de samägda vårdbolagen.

Vårdreformen innebär också att konkurrensutsättning och upphandling når helt nya dimensioner när de 18 landskapens serviceinrättningar börjar be om offerter av privata och offentliga serviceproducenter. Kommuninvånarnas rätt till insyn i de nya vårdbolagen blir en intressant fråga under kommande år – traditionellt har transparensen varit en självklar del av den offentliga sektorns verksamhet. Intressanta frågeställningar uppstår också om hur stora vinster som är acceptabla inom välfärden, i synnerhet om vinsterna i slutändan flyter obeskattade till ett skatteparadis. Den som vill veta mer om excesserna inom privatiseringen i Sverige kan läsa Carolina Neuraths och Jan Almgrens bok *”De svenska riskkapitalisterna”* eller undertecknads recension av densamma i Ekonomiska Samfundets tidskrift 2015, *Riskkapitalism och välfärd*, som finns på nätet.⁹³

De ideologiska frågorna är många och intressanta, men faller utanför ramen för denna omvärldsanalys. Klart är i alla fall att den offentliga vården blivit alltmer privat under de senaste åren. De 20 största privata vårdbolagen omsatte år 2007 ca 700 miljoner euro men år 2015 redan 2 200 miljoner. Stora företag har köpt upp mindre när branschen gjort sig redo för de möjligheter som vårdreformen erbjuder. Snabbast har bolag som *Mehiläinen*, *Pihlajalinna* och *Coronaria Hoivaketju* vuxit. **De fem största vårdbolagen står för näs-**

tan tre fjärdedelar av branschens omsättning, vilket antyder att det kan bli tufft för de små att hävda sig.⁹⁴

Det vore viktigt att de pågående reformerna ger möjligheter åt både små och stora aktörer att verka på den expanderande marknaden för social- och hälsovård. Frågan är viktig här i vårt land. Den tredje sektorn är i ett nordiskt perspektiv särskilt stor i Finland, som verkligen gör skäl för namnet ”föreningarnas förlovade land”. 930 föreningar producerar tjänster (på finska och/eller svenska) inom social- och hälsovården, ofta med små målgrupper.⁹⁵

Konkurrensutsättningen inom åldringsvården debatterades på finlandssvenskt håll för några år sedan när stora, privata vårdbolag utgick som segrare i anbudstävlingar, medan mindre aktörer inom tredje sektorn förlorade. **Då visade det sig att servicen på svenska inte poängsatts rätt i samband med anbudstävlingen. Men samtidigt avslöjades också en stor brist på upphandlingskompetens inom tredje sektorn.** Det visade sig också att vårdbolag som rankats högt hade lämnat anbud med planer som aldrig förverkligades. För att vinna anbudstävlingar hade offerter kryddats med löften som sedan inte uppfylldes.⁹⁶

Som bäst förnyas det offentliga upphandlingsförfarandet inom hela EU utgående från unionens direktiv. Den nya nationella upphandlingslagstiftningen börjar implementeras under 2017 och 2018 samtidigt som vårdreformen framskrider. Den nya upphandlingslagen erbjuder nischer för aktörer inom tredje sektorn som betjänar små grupper – minoriteter, personer med en funktionsnedsättning m.fl. Den svenskspråkiga aktör som vill dra nytta av den nya lagstiftningen måste ha en stark upphandlingskompetens. Om den kompetensen saknas tar de stora koncernerna över som kan utlova svensk service utan att nödvändigtvis kunna uppfylla löftena. **Det är av yttersta vikt att höja upphandlingskompetensen på svenskt håll, både bland tredje sektorns aktörer och hos kommunernas, i fortsättningen landskapens, upphandlare.** Det måste gå att specificera de krav och definiera den kvalitetsnivå som

språkminoriteten är betjänt av. Än en gång kan bristen på tydliga svenskspråkiga kvalitetsdefinitioner utgöra ett problem. Vi saknar entydiga definitioner och mätkriterier i utvärderingen av vad som är "lika på svenska" eller "tillräckligt bra", en fråga som vi återkommer till i nästa kapitel.

Under hösten 2016 fanns tecken på att utvecklingen faktiskt gått i rätt riktning på vissa håll. Helsingfors stad konkurrensutsatte delar av sin äldreomsorg och granskade offerterna med större professionalitet än senast. Vårdbolag fick avslag när de lämnade anbud om enheter som det bara fanns diffusa planer för. Slutresultatet var att Folkhälsans fyra äldreboenden, som i praktiken kan erbjuda service på svenska, placerade sig i topp i anbudstävlingen och gick förbi vårdjättarna.⁹⁷

Förnyelsen av upphandlingsförfarandet gynnar innovativa företag, vilket gör att också de svenska aktörerna måste satsa på nytänkande. När vård- och landskapsreformen genomförs gäller det för den tredje sektorn att noga följa med hur upphandlingsförfarandet utvecklas i Finland.

*Det vore viktigt att de pågående
reformerna ger möjligheter åt både
små och stora aktörer att verka på
den expanderande marknaden
för social- och hälsovård.*

DEN NYA FINLANDSSVENSKA IDENTITETEN

”Är Svenskfinland en samling regioner och aktörer med mer eller mindre motstridiga intressen eller finns det ett helhetsintresse”, frågade Susanna Ginman i en ledare i Hufvudstadsbladet i augusti 2016.⁹⁸ Frågan är aktuell och den är berättigad. Avsaknaden av en instans som har makt att balansera delarna och helheten har varit tydlig under de senaste årens segslitna dragkamp särskilt i utbildningsfrågor, allt från lärarutbildningen till samarbetet mellan yrkeshögskolorna. Revirbevakandet har gjort det svårt att utveckla nya samarbetsformer och att ta beslut som gynnar ett vidare finlandssvenskt intresse. Den regionala dragkampen syns också tydligt när poster besätts i vissa finlandssvenska institutioner som Svenska Folkpartiets och Svenska Kulturfondens styrande organ.

Jämfört med många andra språkminoriteter i Europa är Svenskfinland mer geografiskt splittrat i regioner där verksamhetsförutsättningarna är olika. Den som vill verka på svenska i huvudstadsregionen lever i en helt annan värld än den som gör det i västra Nyland; den som lever som svenskspråkig i Åbo ställs inför helt andra realiteter än den som bor i Jakobstad. Det finns säkert ett svenskt helhetsintresse, men de traditionella mediernas utförsbacke försvårar upprätthållandet av en gemensam agenda. Å andra sidan möjliggör digitaliseringen gemensamma aktiviteter över de regionala gränserna, men då förutsätts ett genuint intresse för den gemensamma nämnaren. **I en tid av stora politiska reformer och ekonomiska sparbeslut vore det viktigt att betona samhörigheten. Risker är stor att Svenskfinland splittras i rivaliserande grupper som försäkrar sig om att just deras inflytande och deras region inte drabbas när de oförliga resurserna skärs ned.**

Svenskfinlands framtid beror dels på den svenskspråkiga minoritetens eget agerande och förmåga att samarbeta, dels på dess förmåga att samverka med majoriteten. En språklig minoritet syn-

liggörs sig själv och skapar sin självbild i ständig växelverkan med majoriteten. Med undantag för några konfliktfyllda perioder i historien, särskilt på 1930-talet, har finlandssvenskarna levat i sämja med majoriteten. Den sämjan har inte rubbats i dagens Finland. Trots regelbundna fientliga inlägg på webben, tillspetsade diskussioner om "tvångssvenskan" och allt sämre kunskaper i svenska hos den finskspråkiga befolkningen, gäller följande påstående fortfarande: Finlandssvenskarna är en välmående minoritet med lagen på sin sida. De svenskspråkiga lever längre, skiljer sig mer sällan och är något friskare än majoritetsbefolkningen – och är inte fattigare. Till sitt stöd har språkminoriteten lagstiftningen och grundlagen. Det juridiska skyddet är sällsynt starkt, något som beskrivs i detalj i Magma-rapporten "Europeisk mosaik" som behandlar det juridiska regelverket för minoriteter runt om i Europa.⁹⁹

Däremot har svenskan blivit allt mer osynlig i samhället (om man undantar debatten om skolsvenskan) och svenska initiativ når sällan över nyhetströskeln till det finska Finland. Samtidigt har tron på svenskans framtid bland de svenskspråkiga naggats i kanterna under 2000-talet. Medan 90 % av finlandssvenskarna år 1997 ansåg att svenska språket har en framtid i vårt land, hade andelen sjunkit till 67 % år 2009, enligt den finlandssvenska *Barometern*. Framtidstron låg på 70 % år 2014.¹⁰⁰ Optimisterna är fler i Österbotten och på Åland (80 %) jämfört med huvudstadsregionen, övriga Nyland och Åbo (56–62 %).

Den senaste Språkbarometern från hösten 2016 visade att hela 45 % av de svenskspråkiga upplever att de blivit trakasserade och/eller diskriminerade på grund av sitt språk.¹⁰¹ Andelen är oroväckande hög. Trakasserier kan lätt leda till att de drabbade hellre använder finska i kontakterna med myndigheterna för att undvika negativa reaktioner. **Det är viktigt att följa upp denna tendens när vårdreformen framskrider och att granska myndigheternas sätt att förhålla sig till de språkliga rättigheterna.** Upplevda problem med svensk service i de nya organ som bildas måste snabbt

åtgärdas, annars kan följden bli att de svenskspråkiga i kontakterna med det offentliga för "säkerhets skull" övergår till finska. I så fall blir trenden mot försämrade service på svenska självförstärkande.

De svenska institutionerna spelar en viktig roll i arbetet med att stärka tilltron till svenskans framtid. **Tilltro och optimism är viktiga faktorer när en språklig minoritet väljer om den ska sätta barnen i en skola som undervisar på minoritetsspråket – eller väljer majoritetsspråket för säkerhets skull.** Och omvänt: En minoritet som tror på språkets framtid kan förmå en negativ utveckling att vända, vilket erfarenheterna från Wales och Baskien visar.

Lite sämre på svenska

Trots de goda juridiska förutsättningarna för svenskan är utmaningarna och problemen många. Grundlagens och språklagens krav "lika på svenska" följs inte alltid. Ofta saknas god vilja och framför allt allmänt godtagna definitioner på vad som ska räknas som "lika" eller "tillräckligt" i fråga om svensk service. **Vi saknar alltså mätbara kvalitetskrav och en kvalitetsmässig måttstock.** Endast på enstaka områden finns kvalitetsmässiga jämförelser, som PISA-undersökningarna i skolan. I övrigt saknas en kartläggning av kvalitetskillnaderna mellan samhällsservicen på finska och svenska.

Det svenska blir dessutom allt mer osynligt i samhället. Det beror delvis på ett avtagande intresse och en likgiltighet på finskt håll. Men den beror också på något slags resignation på finlandssvenskt håll; på att så få finlandssvenskar förmår formulera visioner som gäller hela samhället. Vi har inte längre någon Jan-Magnus Jansson, som i kraft av sina välartikulerade och vidsynta tankar deltog i den nationella diskussionen. Och vi är inte längre synliga pådrivare i samhällsförändringen, som var fallet exempelvis på 1970- och 80-talet, i det slutna och finlandiserade Finland – ett land som mycket försiktigt gläntade på dörren ut i världen. På den tiden var närmare hälften av finländska Amnesty Internationals aktivister

*Svenskfinlands framtid beror
dels på den svenskspråkiga
minoritetens eget agerande och
förmåga att samarbeta, dels
på dess förmåga att samverka
med majoriteten.*

och medlemmar svenskspråkiga. På den tiden isolerade de svenskspråkiga sig inte i sin egen debattfåra, som i dagens invandringsdebatt, utan man deltog med stor synlighet tillsammans med de finskspråkiga i förnyelsen av samhället och i de trevande försöken att öppna upp landet mot omvärlden. Det här tog sig bland annat uttryck i att självcensuren var något lindrigare i de finlandssvenska medierna än i de finska i frågor som gällde Sovjetunionen. **Det är skäl att fundera över hur finlandssvenskarna kunde återerövra en del av det tolkningsföreträde på det nationella planet som föll sig naturligt för några tiotal år sedan.**

Vidare har kunskaperna i svenska bland majoritetsbefolkningen kraftigt försämrats under 2000-talet, särskilt efter avskaffandet av den obligatoriska studentsvenskan. Det här påverkar kvaliteten på den svenska servicen, något som särskilt ålänningarna har påtalat. De åländska tjänstemännen har ofta lyft fram problemen i kommunikationen med myndigheterna på fastlandet. Särskilt problematiskt är rättsväsendet, säger Dan Eriksson vid landskapsregeringen:

”Det har blivit allt svårare att driva ärenden på svenska i domstol. Man måste anlita en advokat på fastlandet som översätter materialet till finska, för det kan vara riskabelt att driva processen på svenska, när kunskaperna i svenska är så svaga. I rättssystemet är medborgarna inte jämställda. En stor brist är också att det inte går att studera hela vägen till jurist på svenska i Finland.”¹⁰²

De försämrade svenskkunskaperna drabbar naturligtvis hela Svenskfinland, men på många håll har de svenskspråkiga resignerat. Den klart uttalade oron på Åland är befogad.

Men samtidigt är det viktigt att försöka påverka de finlandssvenskar som inte vill lära sig finska och som gärna undviker kontakter med det finska Finland. Både för den svenskspråkiga själv och med tanke på relationerna mellan språkgrupperna är det viktigt att alla invånare behärskar finska. **Den minoritet som envist och stolt håller fast vid rätten att inte behärska majoritetens språk gör både landet och sig själv en björntjänst.**

Tvåspråkighetens frammarsch

Den kanske största interna förändringen i Svenskfinland är tvåspråkighetens frammarsch. I synnerhet i södra Finland blir de utpräglade svenskspråkiga familjerna, där både far och mor har svenska som modersmål, allt mer sällsynta. Svenskfinlands framtid påverkas av hur viktig svenskan är för den unga generationen och beror på hur den definierar sin svenska, finlandssvenska eller tvåspråkiga identitet – närmare bestämt hur den beskriver det svenska inslaget i sin finländska identitet.

För att få en uppfattning om hur den unga generationen upplever det finlandssvenska bad Magma pedagogie doktor Camilla Kovero utnyttjat sin databank med enkätsvar av 1780 elever vid svenska skolor i Finland. Kovero tecknar i rapporten *"På spaning efter den nya finlandssvenska identiteten"* en bild av framtidens finlandssvenskar utgående från skolelevernas attityder. Ordet "finlandssvensk" syftar allt mer på en person som talar både finska och svenska lika bra oberoende av modersmål. **Ju mer tvåspråkigheten breder ut sig, desto mer blir finlandssvensk och tvåspråkig synonyma begrepp.**¹⁰³

Skillnaderna mellan i synnerhet svenska Österbotten och huvudstadsregionen är avsevärda. I kommuner som Närpes och Nykarleby kommer den absoluta majoriteten av de finlandssvenska barnen alltså från enspråkigt svenska hem, och det gör en stor andel, nästan 70 % också i Jakobstad. I Helsingfors varierar motsvarande andel mellan 20 och 35 %. Den traditionella svenskspråkiga identiteten är fortfarande rätt vanlig i Österbotten och i delar av västra Nyland, men rätt sällsynt bland ungdomarna i huvudstadsregionen. I det sydliga Svenskfinland har många ungdomar en dubbel kulturell identitet.¹⁰⁴ De balanserar mellan två kulturer, av vilka den finska är dominerande i gatubilden och den svenska synlig bara i klart avgränsade sammanhang. **Självklart blir identiteten och självbilden olika beroende på om individen är en del av en stark och synlig kultur eller en livskraftig men marginaliserad.**

Framtidens språkkunniga finlandssvenskar i södra Finland är sannolikt mindre språklojala än tidigare generationer och troligen benägna att välja det bästa bland utbudet i samhället, oberoende av språk. Kvalitetskraven på det svenska höjs när nya generationer inte längre av gammal vana väljer svenska alternativ, vare sig det gäller undervisning, medier, teater eller litteratur. För alla finlandssvenska institutioner är det viktigt att i fortsättningen bilda sig en uppfattning om de ungas beteende i valsituationerna. **När valet av svenska inte är självklart lyder frågan: varför och när väljer de tvåspråkiga svenska alternativ och hur kan de göras mer lockande? De här valsituationerna borde kartläggas.**

Det blir allt viktigare att utveckla tvåspråkiga kulturyttringar som komplement till det entydigt svensk- och entydigt finskspråkiga. Det gäller att lyfta fram det svenska på finskt håll och att på olika sätt locka med både tvåspråkiga och finskspråkiga med kunskaper i svenska. Flera svenskspråkiga teatrar har lyckats med detta, både genom en mångsidig repertoar och genom textning på finska. Tvåspråkiga teaterföreställningar genomförs av Taimine-teatern, Viirus och Klockriketeatern – de sistnämnda experimenterade under våren 2016 med trespråkiga teaterföreställningar, *Lampedusa* respektive *3 Musketeers*, där skådespelarna talade svenska, finska och engelska. Andra goda exempel är körer, som Akademien eller Lyrän, som tar med några finska musikstycken i en svensk repertoar. **Det viktiga är att inkludera vissa finska inslag i verksamheten som lockar majoriteten och de tvåspråkiga utan att inslagen blir så stora att de "kör över" eller hotar svenskan.**

Yle Fem sänker tröskeln för finskspråkiga genom textning. Finska Yle experimenterade våren 2016 med en dramaproduktion på TV2 där fyra personer talade finska och en svenska. Utvecklingen av Arenan/Areena går i en mer tvåspråkig riktning när program delas in tematiskt. Så kan exempelvis Areena Luonto bjuda ut både finskt och svenskt material.¹⁰⁵ Magmas tvåspråkiga Magma-akademi visar att det är fullt möjligt att ordna kursverksamhet och debatter med

en naturlig växling mellan språken utan att resultatet blir en språklig sillsallad och utan att det starkare språket tar över. Två- och flerspråkiga satsningar kräver noggrann planering och moderering.

Ungdomar, som kommer från hem där språket konstant växlar, lär sig fungera effektivt i en sådan miljö också utanför hemmet. När tvåspråkigheten uppmuntras och stöds av fungerande modeller, blir slutresultatet inte det som finlandssvenskarna ibland beskylls för: Att en svenskspråkig grupp övergår till finska så fort en finskspråkig säljar sig till gemenskapen. **Här behövs experiment och innovationer som vidgar de svenska rummen utan att finskan tar över.**

Camilla Koveros rapport *"På spaning efter den nya finlandssvenska identiteten"* visar att begreppet "finlandssvensk" fortfarande är gångbart bland de unga, även om det kan ha olika innebörd i olika landsändor. När eleverna i svenska skolor själva får välja hur de vill definiera sig (med alternativen finskspråkig, finländare, tvåspråkig, finlandssvensk, svenskspråkig), så väljer nästan hälften av skoleleverna i huvudstaden att beteckna sig som "finlandssvenskar". Klart under 10 procent väljer att identifiera sig som "svenskspråkiga". Beteckningen "finlandssvensk" blir då en synonym för en individ som talar både svenska och finska. I Jakobstad förefaller däremot beteckningen "finlandssvensk" vara populär bland de svenskspråkiga medan de tvåspråkiga kallar sig just "tvåspråkiga".¹⁰⁶

På basis av Koveros enkätmaterial bland 11–18-åringar kan ytterligare några slutsatser dras. Det faktum, att en elev i södra Finland betecknar sig som finlandssvensk eller tvåspråkig innebär inte att han eller hon talar en god svenska. Identitet och språkkunskaper går inte hand i hand. Många elever som betecknar sig som finlandssvenskar talar en mycket bristfällig svenska, men dessa bristfälliga kunskaper bidrar ändå till identitetsuppfattningen. **Det blir alltså en utmaning att forma en någorlunda gemensam finlandssvensk identitet när den identiteten för vissa människor innebär att man talar svenska flytande, som modersmål, och för andra att man hänger med, även om man egentligen är star-**

kare på finska. För de sistnämnda finlandssvenskarna står kanske den finska kulturen närmare och de får i praktiken mera ut av den, men de vill ändå vara med i svenska sammanhang.

Att upprätthålla en god nivå på svenskan i ett allt tvåspråkigare Svenskfinland är en svår uppgift. Här finns ett visst motsatsförhållande. Å ena sidan bör språkminoriteten värna om en god svenska. Å andra sidan måste ett tvåspråkigt Svenskfinland välkomna också dem i gemenskapen som talar en bristfällig svenska. Här framstår skolan som allt viktigare för de unga och medierna för de äldre som förvaltare och förmedlare av ett gott språk. Men vad händer när de traditionella medierna förlorar sin betydelse och därmed upphör att vara språkbärare? Var finns då förmedlarna av ett gott språk till vuxenbefolkningen? **De svenska rummen – föreningsutrymmen, medborgar- och arbetarinstitut – växer i betydelse.**

Här finns erfarenheter att hämta hos andra språkminoriteter, exempelvis bland basker och walesare. Kännetecknande är att användningen av såväl baskiska som kymriska har ökat de senaste decennierna; den negativa trenden har vänt. Men samtidigt kämpar båda språkgrupperna med bristande språkkunskaper. Många basker talar en usel baskiska. Många walesare försöker komma till rätta med en bristfällig kymriska. Men i båda regionerna finns en stark tredje sektor som ordnar idrottsverksamhet, kulturevenemang och kurser av olika slag för att stärka språket och sammanhållningen.

Slutligen kunde språköarna i Finland nämnas som exempel på en intressant mötesplats mellan de två språkgrupperna. Till de ”traditionella” hör städer som Uleåborg, Tammerfors och Kotka, till de ”nyare” hör Lahtis, där en grupp eldsjälur ordnar program och driver en framgångsrik svensk skola i en helfinsk omgivning. Ofta utgör dagvården och skolan centrum för den svenska verksamheten. Däremot finns det rätt få svenska rum för den vuxna befolkningen. Magmas rapport *”Svenska språköar och finska utskär”* betonar vikten av att eldsjälarna får tillräckligt med stöd utifrån för att inte bli utbrända. Vidare skulle det vara viktigt att öka utbudet av svensk verksamhet för vuxna.¹⁰⁷

*Att upprätthålla en god nivå
på svenskan i ett allt tvåspråkigare
Svenskfinland är en svår uppgift. Å
ena sidan bör språkminoriteten värna
om en god svenska. Å andra sidan
måste ett tvåspråkigt Svenskfinland
välkomna också dem i gemenskapen
som talar en bristfällig svenska.*

Skolan, tvåspråkigheten – och tvåspråkiga skolor

Sparbehov och experimentlusta kan leda till nya samlokaliseringsbeslut av skolor över språkgränsen och också till regelrätta experiment med tvåspråkiga skolor (som det förkastade förslaget till nordisk skola på Busholmen i Helsingfors). Tvåspråkiga skolor kunde vara lockande alternativ särskilt för tvåspråkiga familjer som i dagens läge genom valet av skola tvingas välja inte bara språk, utan också kultur. Med valet av skola följer mycket mer än bara språket: traditioner, musik, litteratur och en tolkning av historien. Därför kan valet vara svårt i en familj där föräldrarna har olika modersmål. Erfarenheterna av tvåspråkiga skolor i andra länder beskrivs i Magma-rapporten *"Tvåspråkiga skolor?"*. I den diskuterar professor emerita Marketta Sundman riskerna och möjligheterna och skisserar upp vissa riktlinjer för ett möjligt experiment i Finland. Av avgörande betydelse är att båda språkgrupperna är tillräckligt stora i skolan så att inte majoritetsspråket tar över. Båda språken måste bejakas, likaså bägge kulturerna. Det förutsätts också noggrann planering och ett kontinuerligt värnande om att båda språken används aktivt såväl i klassrummen som utanför.¹⁰⁸

Det finns ännu inte *tvåspråkiga* finsk/svenska skolor i Finland, däremot nog ett stort antal *samlokaliserade* skolor. Här finns ett trettiotal "skolpar" där en finsk och en svensk skola är belägen mer eller mindre under samma tak. Undervisningsmässigt är de separata skolor med separat administration, ofta med skilda lärarrum och med två rektorer. De samlokaliserade skolorna skulle erbjuda utmärkta möjligheter till begränsat samarbete och ett naturligt umgänge mellan språkgrupperna, men av någon orsak är samarbete mycket sällsynt. En undersökning vid Helsingfors universitet beskriver samlivet mellan språkgrupperna utgående från intervjuer med eleverna:

"Det är som om det fanns en nationsgräns mellan skolorna... De finskspråkiga eleverna talar till exempel om att någon är "Ruotsin puolella"... De

*arkitektoniska lösningarna verkar gynna separering framom samexistens...
Tvåspråkiga elever tvingas välja sida, vilket kan kännas olustigt...*¹⁰⁹

Det är förståeligt att man både på finskt och på svenskt håll vill värna om den egna skolan då ekonomiska realiteter tvingat eleverna under samma tak. Däremot är det häpnadsväckande att ingendera språkgruppen vill utnyttja möjligheterna till det naturliga umgänge och språkbad som samlokaliserade skolor kunde erbjuda. Varför har det gått så här? Fritjof Sahlström, som i flera år forskat i samlokaliserade skolors verksamhet, konstaterar att det behövs ett aktivt intresse hos många parter – rektorer, lärare, föräldrar – för att samarbetet ska bli av. Vanligen tycks intresset saknas. Särskilt paradoxalt är det att man sällan ens inom finsk- och svenskundervisningen utnyttjar de möjligheter som bokstavligen finns ”bakom väggen”.¹¹⁰

Det finns enstaka undantag, närmast i Pedersöre och Vasa. Edsevö skola i Pedersöre har de längsta samarbetstraditionerna, och Edsevömodellen beskrivs i detalj i rapporten ”*Sambo, särbo, kämppis*” som är ett resultat av forskningsprojektet ”Språkmöten” vid Helsingfors Universitet och Åbo Akademi. När skolan byggdes i början av 1980-talet var det mesta åtskilt också här: Under samma tak fanns två skolor med egna klassrum och var sin matsal. Under 1990-talet inleddes ett samarbete över språkgränsen, och sedan många år har skolan gemensamt lärarrum, gemensamma fester och tvåspråkig körverksamhet. Vissa ämnen undervisas gemensamt – särskilt textilslöjd, teknisk slöjd och gymnastik från årskurs ett. Strävan är att var och en talar sitt eget språk under lektionerna. Skolans båda rektorer poängterar i rapporten att ”ett meningsfullt samarbete skolorna emellan kräver en daglig, aktiv planering. Allting skall vara schemalagt och planerat.” En fungerande tvåspråkighet är alltså en krävande process åtminstone i början. De kring 100 eleverna (två tredjedelar finskspråkiga, en tredjedel svenskspråkiga) i klasserna 1–6 rör sig tillsammans under rasterna.¹¹¹

Nya samlokaliserade skolor tillkommer framför allt av ekonomis-

ka skäl, som Alberga skolcenter i Esbo om några år. Förhoppningsvis kommer man här att utnyttja de möjligheter till naturligt umgänge som finns, utan att för den skull offra den "egna" skolan. Det finns utrymme för experiment med nya samarbetsformer.

Vidare kunde nämnas den stora förändring inom klasslärarutbildningen som äger rum i och med undervisningen vid Helsingfors universitet. Detta borde leda till att bristen på obehöriga lärare minskar i södra Finland och till att fler lärare är förberedda för miljöer där svenskan utgör ett minoritetsspråk. Det faktum att antalet sökande var så högt som sju per studieplats¹² borgar för en hög kvalitet på de studerande.

Norden i våra hjärtan

Norden har i årtionden utgjort en viktig referenspunkt för de svenskspråkiga i Finland. Sverige och det övriga Norden var ett fönster mot Väst under finlandiseringens årtionden. Sverige har varit modellen för otaliga reformer i det finländska välfärdsbygget. Sverige utgjorde språngbrädan ut i världen när finska bolag på 1980-talet började göra utländska företagsköp. Och de nordiska länderna, framför allt Sverige, erbjuder än i dag en lockande arbetsmarknad särskilt för ungdomar.

Den nordiska samhörigheten har tagit stryk under de två senaste decennierna. EU-medlemskapet marginaliserade det nordiska samarbetet – de stora besluten fattades ju i Bryssel. De allra senaste årens problem i EU har dock inneburit en renässans för det nordiska och visat att små länder också i EU har gemensamma intressen. Till den internationella politikens realiteter hör att lika barn leka bäst. De allra senaste åren har också det försämrade läget på vår inhemska arbetsmarknad gjort Sverige attraktivare. Dessutom har Rysslands agerande i Ukraina och några ryska gränsöverskridande provokationer stärkt det finsk-svenska försvarssamarbetet.

På senare tid har det nordiska välfärdssamhället fått stor upp-

märksamhet utomlands, och Norden har betraktats som en helhet. Till och med konservativa tidningar som *The Economist* och *Financial Times* har noterat att den nordiska modellen med kombinationen av höga skatter, god utbildning, fungerande marknadsekonomi och låg korruptionsbenägenhet har gett goda resultat. Hit hör god konkurrenskraft, innovationsförmåga och hälsa och dessutom topplatser i FN:s *World Happiness report*. Den nordiska modellen har blivit ett varumärke som är till nytta för Finlands internationella anseende, även i dessa tider av ekonomiskt trångmål.

Det faller sig naturligt för svensk- och tvåspråkiga att fortsättningsvis engagera sig i det nordiska samarbetet. Detta samarbete är i sin tur ett gott argument för nyttan av svenskan. För att ge mer tyngd åt det nordiska är det viktigt att locka med finskspråkiga, men det förutsätter en fördomsfri och flexibel inställning till användningen av engelska i vissa nordiska sammanhang.

Svenskfinlands utmaningar på längre sikt

På lång sikt beror utvecklingen i Svenskfinland på många faktorer.

Utflyttningen, framför allt till Sverige, är en av dem. Med hjälp av ny statistik visar Magma hur utflyttningen till Sverige accelererat, särskilt under åren 2014 och 2015. Kaisa Kepsu konstaterar i sin Magma-pamflett att de svenskspråkiga år 2015 hade fyra gånger större benägenhet att flytta utomlands än de finskspråkiga, medan den år 2000 bara var tre gånger så hög:

”Det mest utmärkande för utvecklingen är att svenskspråkiga numera flyttar mer till Sverige från södra Finland än från Österbotten. Det är speciellt ungdomsflyttningen från Helsingforsregionen som märkbart har ökat... Statistiken visar att det inte bara är de högutbildade som flyttar till Sverige, utan flyttningströmmen består av personer med mycket varierande bakgrund... Under perioden 2000–2015 flyttade sammanlagt nästan 26 000 svenskspråkiga utomlands, av dem drygt 17 000 till Sve-

rige... Bara omkring hälften av dem som flyttar till Sverige har visat sig flytta tillbaka till Finland.”¹¹³

Även om man inte kan tala om en massflykt har Sveriges dragningskraft och finlandssvenskarnas större benägenhet att flytta utomlands betydelse för Svenskfinlands framtid. Ännu är det för tidigt att säga om de senaste årens ökning är ett bestående fenomen. Den starka pessimismen i det finländska samhället, den höga ekonomiska tillväxten i Sverige och det stora urvalet av studiemöjligheter i vårt västra grannland gör Sverige till ett lockande alternativ flera år framöver. Rektor Karen Spens vid Hanken varnade i maj 2016 för att allt fler ekonomer söker sig till Sverige. Orsakerna anges vara tillgången på goda jobb, ett positivare samhällsklimat och en växande finlandssvensk ”Hanken-koloni” i Stockholm.¹¹⁴

Just nu ligger det i hela Finlands intresse, och naturligtvis också i Svenskfinlands, att åtgärda den negativa stämningen i landet. Trots alla problem står det finländska samhället på en stark grund. Vi har ett fungerande rättssamhälle med en relativt låg korruption. Jämförelser visar att byråkratin internationellt sätt inte är kvävande. Utbildningssystemet är alltjämt av hög klass. Och i den senaste EU-jämförelsen om informations-samhället kom Finland på fjärde plats: Finland har goda förutsättningar att hantera de utmaningar som digitaliseringen för med sig, konstaterar EU-kommissionen i den europeiska jämförelsen.¹¹⁵ Med tanke på dessa positiva faktorer är den utbredda pessimismen både missvisande och skadlig.

Inom kulturpolitiken finns en växande utmaning för alla dem som värnar om den svenskspråkiga kulturens synlighet. Alltjämt är de juridiska utgångspunkterna visserligen goda. Lagstiftningen betonar att den finska och den svenska kulturen har lika rättigheter. De offentliga resurserna kompletteras av fonder och stiftelser som är resursstarka i ett internationellt perspektiv. Och den svenska kulturen har långa traditioner. Men det är dock ett faktum att den svenska kulturen blivit allt osynligare i Finland under 2000-talet. Två Magmarapporter har behandlat behovet av en kulturpolitik på

*Just nu ligger det i hela Finlands
intresse, och naturligtvis också i
Svenskfinlands, att åtgärda den
negativa stämningen i landet. Trots
alla problem står det finländska
sambället på en stark grund.*

svenska i Finland. Rapporterna betonar att den offentliga nationella kulturpolitiken allt oftare glömmar att behandla det svenska, såsom undervisnings- och kulturministeriets kulturpolitiska strategi från 2009 visar. Denna strategi nämner inte ens det finlandssvenska kulturfältet specifikt. Ofta noteras svenskan genom direkta översättningar av finskspråkigt material som inte lyfter fram den egna kulturens särprägel. Magmarapporterna innehåller flera förbättringsförslag av intresse för dem som arbetar med kulturpolitik.¹¹⁶

På det politiska planet är frågan om Svenska folkpartiets (Sfp) inflytande av stort intresse. Över 70 procent av de svenskspråkiga röstar traditionellt på Sfp.¹¹⁷ Partiet har i årtionden suttit i regeringen, men befinner sig sedan våren 2015 i opposition. Detta syns i regeringsprogrammet. Landets tvåspråkighet nämns bara på ett ställe och programmet innehåller inga konkreta åtgärder för att gynna svenskan eller tvåspråkigheten. Här uppstår två centrala frågor: **Vem kör de "svenska" frågorna i politiken när Sfp inte längre har samma insyn i beredningen eller samma inflytande i beslutsprocessen som förut? Och hur reagerar väljarna – kommer de att lika mangrant som förut rösta på Sfp om de antar att partiet förblir i opposition?** En dystur syn på framtiden presenterade Kenneth Myntti i Vasabladet i april 2016. Han listade domänförluster och problem i samband med pågående reformer när Svenskfinland saknar en intressebevakare där de stora besluten fattas:

*"Många befarar smygande förändringar som vi kommer att ana vidden av först efter många, många år. Så länge Sfp satt med i regeringen hade svenskan och de svenskspråkiga också draghjälp av alla de specialmedarbetare som kunde sätta fingret på detaljfrågor... I många fall uppstår domänförluster som en oförutsedd bieffekt av beslut."*¹¹⁸

För avgående Sfp-ordförande Carl Haglund var året i oppositionen tungt. Tingsrättsreformen drabbar de svenskspråkiga särskilt hårt, nedläggningen av tåglinjer likaså. Och vårdreformen har pres-

sats framåt utan språkkonsekvensbedömningar.

”Ett regeringsparti har insyn i lagberedningen i ett tidigt skede och kan påverka utgången då det fortfarande låter sig göras. Ett oppositionsparti kommer in i processen alltför sent. Det finns alltså risker för domämförluster. En del ser vi snabbt, andra kommer smygande.”¹¹⁹

Däremot tror Haglund inte att väljarna sviker Sfp i nästa val, efter åren i opposition. Enligt honom har partiet alla tiders chans i valrörelsen att visa, att det verkligen behövs i regeringen för att bevaka de svenskspråkiga intressena.¹²⁰

Sfp:s uppgift som parti är att hålla stånd mot beslut som medför domämförluster. Dock kan finlandssvenskarna som grupp inte ständigt motsätta sig reformer på basen av att de drabbar de svenskspråkiga. Under de närmaste åren måste vi hitta sätt att hantera den pågående strukturförändringen så att vi också ser möjligheter eller försöker hitta den bästa möjliga lösningen i en svår situation. Det långvariga budgetunderskottet inom stat- och kommunsektorn leder till sparåtgärder, rationalisering och administrativa reformer som oundvikligen drabbar en stor del av medborgarna. Regeringen och de kommunala beslutsfattarna måste för sin del genomföra språkkonsekvensbedömningar. Men Svenskfinland kan inte betrakta reformerna enbart genom språkpolitiska glasögon, utan vi måste också ha en mental beredskap att förstå, delta i och påverka förändringen utgående från landets bästa.

På sikt blir **de tvåspråkiga kulturyttringarna** viktigare och måste finna nya former. Flerspråkiga familjer blir allt vanligare i Finland i takt med att utlandsjobb, utlandsstudier och ökad invandring leder till äktenskap över gränserna. **Tvåspråkighet förekommer i allt fler språkliga kombinationer. Detta skapar ett behov av flerspråkiga kulturyttringar av olika slag.** Intresset för dessa har hittills varit litet i Svenskfinland, där man av naturliga skäl värvat främst om svenskan. På sikt är det ohållbart att frånsä de flerspråk-

kiga realiteterna, och det skulle gälla att kombinera användningen av olika språk på ett innovativt sätt och utan att svenskan försvagas. Här trampar forskningen ännu i barnskorna, men en utredning som den kulturpolitiska forskningsstiftelsen Cupore publicerade i mars 2016 kartlägger 58 aktuella flerspråkiga kulturyttringar. De består av teaterföreställningar, filmer, performans, konstevenemang och standup-komik för att nämna några exempel. Symptomatiskt nog befinner sig svenskan i en undanskymd roll. Bara i några enstaka fall syntes svenskan tydligt i dessa flerspråkiga projekt. Engelskan och ryskan spelade en betydligt större roll vid sidan av finskan.¹²¹

Arbetet för bevarandet av svenskan får inte leda till en defensiv eller likgiltig inställning till försöken att utveckla flerspråkiga kulturevenemang. Och i arbetet för tvåspråkigheten får fokus inte enbart riktas på kombinationen svenska/finska. **Någon borde närmare undersöka vad som händer när flera språk möts vid ett kulturevenemang: Hur reagerar den publik som är på plats, vilken slags publik lockas av dylika evenemang och hur säkrar man att inget av de använda språken hamnar i underläge?** Dessa frågor ägnas inte uppmärksamhet i den ovannämnda Cupore-studien, som fäster mer vikt vid den flerspråkiga produktionsprocessen.

En ödesfråga för Svenskfinland är **de tvåspråkiga barnens vilja att låta svenskan gå vidare till följande generation.** Majoriteten av skolbarnen i Helsingfors kommer från tvåspråkiga hem. Sannolikt väljer majoriteten av dessa tvåspråkiga barn i framtiden en finskspråkig partner. Vill de i den situationen satsa på svenskan i familjen trots att svenskan kanske är deras svagare språk? Här ger Camilla Kovero en rätt positiv bild av framtiden. Ur hennes enkät bland 11–18-åriga skolelever framgår att majoriteten av de tvåspråkiga barnen spontant säger sig vilja låta svenskan gå vidare till de egna barnen i framtiden. Denna beredskap ökar med stigande ålder, från 50 till 65 %.¹²² Det är svårt att säga hur väl ungdomarnas åsikter kan tänkas förutsäga ett framtida beteende när det verkligen gäller

att välja, men indikationen är otvivelaktigt positiv.

Hur kan den positiva grundinställningen upprätthållas och stärkas bland de unga som bor i tvåspråkiga regioner och som snart ska bilda familj? Ett alternativ är att återuppliva "Kulturgåvan" i någon form. Kulturgåvan, som administrerades av bl.a. Sydkustens landskapsförbund, bestod av en bok och en skiva med material på svenska som delades ut till tvåspråkiga och svenskspråkiga föräldrar via rådgivningarna i huvudstadsregionen. Projektet avslutades 2011 och följdes av en bok med rim, ramsor och sång som alltjämt delas ut vid rådgivningarna "så långt lagret räcker".¹²³

När familjer väljer att låta svenskan gå vidare till barnen får de inte lämnas ensamma med sin utmanande uppgift. Här behövs nya, innovativa projekt.

En intressant fråga är **vad begreppet finlandssvenskt innebär i framtiden**, om femton tjugo år. Sannolikt är den finlandssvenska identiteten alltjämt rätt traditionell i svenska Österbotten och Raaseborg. Att vara finlandssvensk innebär att ha svenska som modersmål, att kunna tala svenska nästan felfritt och att behärska den lokala dialekten. I tvåspråkiga regioner där finskan dominerar stärks den tidigare beskrivna utvecklingen: Att vara finlandssvensk innebär att vara tvåspråkig och att behärska svenska åtminstone nöjaktigt. En allt större andel finlandssvenskar kan, i likhet med moderna walesare och basker, betecknas som språkkunniga. De klarar av en konversation på svenska och kan skriva hjälpligt, men kunskaperna är långt ifrån perfekta. Att diskutera svåra teman går mycket lättare på finska – vem kan ens i dag namnen på fåglarna på bägge språken?

De brokiga grundkunskaperna i svenska ställer nya krav på många områden – krav som går i olika riktning. **Å ena sidan** behövs texter (nyheter, litteratur, bloggar mm) som är lättillgängliga och formulerade på ett enkelt språk med korta meningar, klarspråk. Det behövs mer underhållning, som teater, som är lätt att förstå. Och det behövs alternativ till de helsvenska rummen; rum där det är en självklarhet att man som finlandssvensk får tala en svag svenska

eller får byta till finska emellanåt utan att behöva skämmas. Och detta bör kunna ske utan att hela konversationen övergår till finska. Här kan man genom experiment hitta olika modeller som lämpar sig för olika orter i Svenskfinland, men det är klart att begreppet "svenska rum" delvis måste omdefinieras. Det är viktigt för den tredje sektorn – men också för fonderna – att på ett naturligt sätt närma sig den finlandssvenskhet som är helt tvåspråkig. I många situationer gäller det att bejaka en flerspråkig identitet i dess olika uttrycksformer – i den mån stadgar och testamenten medger detta.

Å **andra sidan** måste Svenskfinland i andra sammanhang slå vakt om Det Goda Språket. Det krävs riktigt svenska rum och kanaler som förmedlar ett gott språk – det gäller allt från radio och TV till bloggar på internet; från teater till litteratur; från skola till vuxenutbildning. Här är det viktigt att över lag satsa på hög kvalitet – både för att det goda språket ska fortbestå och eftersom den höga kvaliteten är avgörande när det svenska i framtiden i allt högre grad tävlar med ett finskspråkigt och engelskspråkigt utbud.

De två- och flerspråkiga väljer och vrakar, och i det läget är "sämre på svenska" inget alternativ.

TILL SIST – KVALITET PÅ SVENSKA

De närmaste åren kommer för Finlands del att präglas av svag tillväxt och spänningar på det politiska fältet. En svag tillväxt minskar den offentliga sektorns intäkter, vilket i kombination med den växande statsskulden leder till sparåtgärder och strukturella reformer. Ett exempel är landskaps- och vårdreformen som banar väg för en intern kamp om resurserna inom enskilda kommuner och mellan olika intressegrupper. Den kampen har knappt börjat, än. Det gäller nu att säkerställa att svenskan inte hamnar på undantag när strukturer förändras och tekniska innovationer förnyar samhället. Grundlagen och språklagen ger oss möjligheten att kräva rättvis behandling. Också om det kan kännas tja-tigt att gång på gång tvingas kräva språkkonsekvensbedömningar, så måste kraven upprepas.

Försvaret av svenskan innebär också en mobilisering av de egna svenska resurserna. Det gäller oss alla som arbetar med det svenska, vare sig vi producerar, konsumerar eller finansierar svenska tjänster. Vi måste vinnlägga oss om en hög kvalitet. Som kunder bör vi inte acceptera alternativ som är sämre på svenska. Som producenter av tjänster, kultur eller information måste vi satsa på kvalitet. Som finansärer får vi inte godkänna svaga projektansökningar eller se mellan fingrarna när resultaten inte motsvarar förväntningarna. Litenhet och utsatthet är ingen ursäkt för en sänkning av ribban.

En minoritet som inte värnar om kvaliteten utgår som förlorare: De egna sviker och de andra, omgivningen, förlorar intresset. Rent konkret betyder detta exempelvis att den svenska skolan och läro-medlen måste hålla måttet också nu när undervisningen i allt högre grad utnyttjar de nya verktyg som digitaliseringen erbjuder. Inget barn bör uppleva att det får ett kunskapsmässigt handikapp genom att placeras i svensk skola – och ingen förälder ska uppleva valet av svensk skola som en risktagning.

Kvalitetskraven gäller likaså inom vården när en allt större del av den offentligt finansierade vården upphandlas av privata aktörer under kommande år. Anbudstävlingarna blir allt hårdare och kräver stor professionalism av tredje sektorns företag inom hälsovård, seniorhem och dagvård.

Kvalitet har olika betydelse på olika områden, men denna strävan måste präglade allt som görs inom Svenskfinland: teateruppsättningar, litteraturen och medierna, likaså. Ju mer tvåspråkigheten breder ut sig, desto mer blir "finlandssvensk" och "tvåspråkig" synonyma begrepp. I de tvåspråkigas värld konkurrerar finska och svenska tjänster på alla områden. Kvalitetskraven höjs när nya generationer inte längre väljer svenska alternativ av gammal vana.

Frågan om kvalitetsens betydelse har i alltför ringa grad undersökts i Svenskfinland. Vi saknar mätbara kriterier som kunde hjälpa oss att bedöma när grundlagens och språklagens krav i praktiken uppfylls och när de inte gör det. Vi vet dessutom ganska lite om varför tvåspråkiga finländare väljer svenska eller finska alternativ, och vi borde veta mera. Här finns utrymme för vidare forskning.

Teknikens utveckling, ekonomiska sparbeslut och olika strukturreformer kan leda till en marginalisering av det svenska i vårt land. Försvaret av tvåspråkigheten måste ske på två plan. Dels ska vi värna om våra juridiska rättigheter för att undvika domämförluster. Och dels måste vi värna om den egna svenska "konkurrenskraften", den som gör att tvåspråkigheten framstår som ett lockande alternativ i ett samhälle som snabbt förändras.

Noter och källhänvisningar

1. Klaus Schwab "The Fourth Industrial Revolution" i tidskriften Foreign Affairs", januari 2016.
2. Wivan Nygård-Fagerudd & Mikael Kosk: "Riktlinjer för en kulturpolitik på svenska i Finland", Magma-pamflett 1/2016, Maria Hirvi-Ljäs: "Ni har ju era fonder – Vi har ju våra fonder", Magma-studie 3-2014 och Maria Antas: "Den finlandssvenska boken åren 2011 och 2015", Magma-pamflett 3-2016.
3. Klaus Schwab: "The Fourth Industrial Revolution" i tidskriften Foreign Affairs, januari 2016.
4. Robert J. Gordon : "The Rise and Fall of American Growth", Princeton University Press, 2016.
5. Joseph Schumpeter: "Capitalism, Socialism and Democracy", 1942, finns som nytryck, fritt tillgänglig på adressen: <http://cnqzu.com/library/Economics/marxian%20economics/Schumpeter,%20Joseph-Capitalism,%20Socialism%20and%20Democracy.pdf>
6. Klaus Schwab, se ovan, och Erik Brynjolfsson & Andrew McAfee: "The Second Machine Age", WW Norton&Co, 2014.
7. Rapport från Boston Consulting Group om digitaliseringens konsekvenser i Finland, citerad i HS 26.5.2016.
8. Kenneth Cukier & Viktor Mayer-Schoenberger: "Big Data: A Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think", Houghton Mifflin Harcourt, 2013.
9. "Yhteiskuntatiede ottaa haltuun isot aineistot", artikel i HS 3.5.2016.
10. "Nokias basstation redo för 5G", artikel i Hbl 11.4.2016.
11. Se Vinnova: http://www.vinnova.se/PageFiles/751290452/Internet_of_things_agenda.pdf
12. "Låt fler forma framtiden", Del A av Demokratiutredningen, Statens offentliga utredningar SOU 2016:5, s 108-110 och "Kunskapsklyftan riskerar bli en av de stora klassfrågorna", artikel i Dagens Nyheter 13.4.2015.
13. se ovan.
14. Ingela Wadbring: "Dom kallar oss nyhetsundvikare", Medievärlden Premium Forskning, januari 2015.
15. Katarina Graffmans inlägg i "Ett livskraftigt medielandskap på svenska i Finland", Svenska Social- och kommunalhögskolan, Forskningsinstitutet, SSKH Notat 1/2014, s 72-72. Se även Graffmans och Wadbrings diskussion i Medievärlden Premium Forskning, mars 2015.
16. "Netin jätit nielevät kaiken", artikel i HS 11.4.2016.
17. Intervju med Gun Oker-Blom, direktör, Utbildningsstyrelsen, 5.4.2016 och Ut-

- bildningsstyrelsens webbsajt.
18. Utbildningsstyrelsens webbsajt.
 19. Intervju med Gun Oker-Blom, direktör, Utbildningsstyrelsen, 5.4.2016.
 20. För en intressant och provokativ diskurs kring vår tids bildningsideal, se ”13 missuppfattningar om bildning” av författaren Thomas Steinfeld i Svenska Dagbladet 9.1.2016 <http://www.svd.se/13-missuppfattningar-om-bildning>.
 21. ”Helsingfors vill se mera datorer på lektionerna”, artikel i Hbl 21.3.2016.
 22. ”Opettajille digitutor jokaiseen peruskoluun”, artikel i HS 10.9.2016.
 23. Tom Moring: ”Ett livskraftigt medielandskap på svenska i Finland”, Svenska Social- och kommunalhögskolan, Forskningsinstitutet, SSKH Notat 1/2014, s 69.
 24. ”Koulut ottavat digiloikan tietoyhteiskuntaan”, artikel i Helsinki-Info 1/2016.
 25. Se t.ex. ”Digital mapp ska underlätta skolarbetet”, artikel i Hbl 1.10.2016 och ”Digiloikka on oppilaiden mukaan myös digihaitta”, artikel i HS 1.10.2016.
 26. Laszlo Vinczes forskning vid HU, återgiven i ”Det sammanhållande kittet”, Magma-studie 3-2010, s 26. Jämförelsen behandlas noggrannare i avsnittet om nya och gamla medier.
 27. Intervju med Nils Saramo, läromedelschef vid Schildts & Söderströms, 16.3.2016.
 28. Förslag till ny bibliotekslag publicerat 11.5.2016.
 29. ”Beakta barnens behov av bibliotek”, debattartikel av överinspektör Susanne Ahlroth vid Regionalförvaltningsverkets svenska enhet för bildningsväsendet, i Hbl 23.5.2016.
 30. Maria Antas: ”Den finlandssvenska boken åren 2011 och 2015”, Magma-pamflett 3-2016 s.4.
 31. Intervju med Leif Storbjörk, biblioteksdirektör vid stadsbiblioteket i Jakobstad 22.2.2016 samt förslaget till ny bibliotekslag, se ovan.
 32. Storbjörk, se ovan.
 33. Storbjörk, se ovan, samt Fredrika-bibliotekens och Lukasbibliotekens webbsajter.
 34. Intervju med Matti Sarmela, chefredaktör och Päivi Litmanen kommunikationsplanerare vid Kirjastot.fi-redaktionen som ingår i Helsingfors stadsbiblioteks centrala koordineringsverksamhet.
 35. Se t.ex. Fredrikabibliotekens webbsajt <https://www.fredrikabiblioteken.fi/114661/sv/articles/fria-e-bocker>.
 36. Sarmela & Litmanen, se ovan.
 37. Förslag till ny bibliotekslag, utkast publicerat 11.5.2016.
 38. Sarmela & Litmanen, se ovan.
 39. Tom Moring: ”Ett livskraftigt medielandskap på svenska i Finland”, Svenska Social- och kommunalhögskolan, Forskningsinstitutet, SSKH Notat 1/2014, s 59

- och korrespondens med Laszlo Vincze vid HU om hans forskning kring medievänor 1.3.2016.
40. Laszlo Vinczes forskning vid HU, återgiven i "Det sammanhållande kittet", Magma-studie 3-2010, s 26.
 41. Olika medieenkäter återgivna av bl.a. Moring (se ovan) och Kjell Herberts Barometern 2014.
 42. "Suomenruotsalaiset toimittajat marssivat ulos", artikel i HS 10.5.2016.
 43. Epostkorrespondens med Lotta Holm, chef för analys och research vid Ksf-media, 12.2.2016.
 44. Anna Karin Lith, redaktionell chef vid Mittmedia, föredrag hållet vid Mediespråk i Vasa 22.1.2016.
 45. Moring, se ovan, s 45.
 46. Intervju med Marit af Björkesten, direktör för svenska YLE, 15.2.2016.
 47. af Björkesten, se ovan.
 48. Se <https://svenska.yle.fi/artikel/2016/10/25/yles-forvaltningsrad-fattade-beslut-om-tv-fornyelsen>.
 49. Skriftly är en tidskriftsplattform på webben, se <https://skriftly.fi/>.
 50. Memorandum från Utbildningsfonden, www.koulutusrahasto.fi/fi-les/2114/4439/2239/aikuiskoulutustuki_kustannustehokas_muutosturva-keino_091015.pdf.
 51. Rapport från Boston Consulting Group om digitaliseringens konsekvenser i Finland, citerad i HS 26.5.2016.
 52. Regeringsprogrammet 29.5.2015 ("Lösningar för Finland". Strategiskt program för statsminister Juha Sipiläs regering).
 53. Memorandum från Utbildningsfonden, se ovan.
 54. Teaching and Learning International Survey, TALIS, återgiven på Undervisningsministeriets webbsajt 5.2.2015 <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotte-et/2015/02/talis.html?lang=fi>.
 55. Klaus Schwab: "The Fourth Industrial Revolution" i tidskriften Foreign Affairs, januari 2016.
 56. Förslag från analysgruppen arbetet i framtiden: Livslångt lärande för framtidens arbetsmarknad, Stockholm, januari 2016.
 57. "Politiken har inte lyckats lösa matchningsproblematiken", artikel i Dagens Nyheter 7.5.2016.
 58. "Finansministern tror på en stark arbetsmarknad", budgetanalys i Svenska Dagbladet 21.9.2016.
 59. Tabell återgiven av Juhana Vartiainen i Ekonomiska Samfundets Tidskrift 2016, sid 25.

60. "Tanskasta mallia Suomellekin?", webbartikel i Kauppalehti 4.10.2016.
61. Mothership of Work har en egen webbsajt med villkoren; exempelvis 330 euro per månad (15.10.2016) för rätten till en arbetspunkt någonstans eller lite mer för en fast arbetsplats.
62. "Från källaren till världens topp", presentation av Business Lab i Hankens alumntidskrift nr 3-2016.
63. "Yhä useampi työllistää itsensä", artikel i HS 10.3.2016.
64. "Niinistöltä tiukka kanta maahanmuuttoon", citat ur presidentens tal återgett i HS, 4.2.2016.
65. "Svensk expert: Niinistös tal delvis rasistiskt", artikel i Hbl 6.2.2016.
66. "Sfp kritiserar presidentens tal", artikel i Hbl 7.2.2016.
67. Enkäter gjorda av Taloustutkimus Oy för Magma och av Yhdyskuntatutkimus Oy för EVA år 2009. Jämförelsen publicerad på Magmas webbsajt i oktober 2009.
68. "Tolkun ihmiset", kolumn i Iisalmen sanomat 29.1.2016 <http://www.iisalmen-sanomat.fi/news/tolkun-ihmiset/> och artikel 30.1.2016 om Niinistös reaktion <http://www.iisalmensanomat.fi/news/suuri-kunnia-presidentti-sauli-niinist-jakoi-jiyri-paretskoin-tolkun-ihmiset-kolumnin-viralliselle-facebook-sivulleen-2/>.
69. Migrationsverket, pressmeddelande 22.1.2016.
70. "Inhimillisyyttä ihmisten kohtaamiseen", artikel i HS 13.2.2016.
71. Recension av antologin "Venäjänkieliset Suomessa – huomisen suomalaiset" redigerad av Arno Tanner och Ismo Söderling, i HS 1.10.2016.
72. Karin Creutz och Mika Helander: "Via svenska – den svenskspråkiga integrationsvägen", Magma-studie 1-2012.
73. "Svagt stöd för integration på svenska", intervju med Catharina von Schoultz, Kommuntorget 16.9.2016.
74. "Integrationen engagerar hela Närpes", artikel på Kommuntorget 15.9.2016.
75. Jan Saarela "Invandringens samhällsekonomiska konsekvenser", Magma-studie 2-2011.
76. "Invandring påverkar resultatet i skolan", artikel i Svenska Dagbladet 15.3.2016.
77. Lillemor Gammelgård "Tänk språk! Språkstrategi för småbarnspedagogiken", Svenska Kulturfonden 2015, s 5-8.
78. Se t.ex. Andreas Hatzigeorgiou & Magnus Lodefalk i Ekonomiska Samfundets tidskrift 2015, s 44-51, webbversion <http://static.ecome.fi/upload/6309/webbversion%20ESF%202015.pdf> och "Refugees will repay EU spending almost twice over in five years", en undersökning av tidigare EU-rådgivaren Philippe Legrain 18.5.2016, webbversion <http://www.opennetwork.net/category/reports/>.
79. Katja Bloigu "Yrittäjänä Suomessa -maahanmuuttajataustaisten yrittäjien kokemuksia" Magma-studie 1-2014.

80. Personliga intervjuer gjorda på ort och ställe under åren 2009-2014.
81. "Regionales Entwicklungskonzept der Deutschsprachigen Gemeinschaft", omvärldsanalys och SWOT-analys, Ministerium der DG, 2009.
82. Regeringsprogrammet 29.5.2015 ("Lösningar för Finland". Strategiskt program för statsminister Juha Sipiläs regering).
83. "Tältä näyttää Suomen digiloikka", artikel i HS 17.3.2016.
84. Intervju med Dan Eriksson, förvaltnings- och utvecklingschef, Regeringskansliet, Åland, 26.4.2016.
85. "Hårda bud för svenskspråkiga", artikel i Vasabladet 17.4.2016 och "Små orter förlorar i domstolsreform", artikel i Hbl 12.2.2016.
86. Sfp Helsingfors kretsmeddelande 19.9.2016.
87. Kristina Wikbergs blogg på Kommunförbundets webbsajt 6.5.2016.
88. "Tiden tog slut", artikel om vårdreformen på Kommuntorget 1.9.2016.
89. "Bottennotering – utkastet till vårdreformen möter kritik", artikel i Hbl 2.9.2016.
90. "Tvistefrågorna är många inför sjukhusreformen", artikel i Hbl 18.9.2016.
91. "Valfrihet i vården", artikel i Hbl 16.3.2016.
92. Björn Sundell "Den privata revolutionen", analys i Hbl 13.9.2015 och artikel på Kommunförbundets webbsajt 11.5.2016: "Pyttis har utlokaliserat det mesta".
93. Björn Sundell "Riskkapitalism och välfärd", bokrecension i Ekonomiska Samfundets Tidskrift 2015, se <http://static.ecome.fi/upload/6309/webbversion%20ESF%202015.pdf>.
94. "Mieletön kasvu jatkuu", artikel om privata vårdbolag i Talouselämä 31/2016.
95. Vd Stefan Mutanen, Folkhälsan, debattinlägg vid Kommunmarknaden 15.9.2016.
96. "Folkhälsan gick förbi de privata vårdjättarna", artikel i Hbl 29.9.2016.
97. "Folkhälsan gick förbi de privata vårdjättarna", artikel i Hbl 29.9.2016.
98. "Ett eller flera Svenskfinland", ledare av Susanna Ginman i Hbl 28.8.2016.
99. Sten Berglund och Kjetil Duvold "Europeisk mosaik – nationella minoriteter som utmaning", Magma 2010.
100. Kjell Herberts "Barometern", Åbo Akademi 2014.
101. Språkbarometern 2016, Institutet för samhällsforskning vid Åbo Akademi.
102. Intervju med Dan Eriksson, förvaltnings- och utvecklingschef, Regeringskansliet, Åland, 26.4.2016.
103. Camilla Kovero "På spaning efter den nya finlandssvenska identiteten", Magma-studie 3-2012.
104. Kovero, se ovan, s 32-35.

105. Intervju med Marit af Björkesten, direktör för svenska YLE, 15.2.2016.
106. Kovero, se ovan, s 60-64, 72-77.
107. Lina Laurent "Svenska språköar och finska utskär", Magma-studie 3-2013.
108. Marketta Sundman "Tvåskpråkiga skolor?", Magma-studie 4-2013.
109. Tuuli From, Fritjof Sahlström "Shared places, separate spaces", Scandinavian Journal of Educational Research, 2016.
110. Intervju med Fritjof Sahlström, docent, vid intervjuskedet universitetslektor i pedagogik HU, 7.4.2016.
111. Helakorpi, Ahlbom, From, Pörn, Sahlström och Slotte-Lüttge "Särbo, sambo, kämppis", slutrapport från forskningsprojektet Språkmöten, HU och ÅA, 2014, s 54-63.
112. "Rusning till ny lärarutbildning", artikel i Hbl 8.4.2016.
113. Kaisa Kepsu "Hjärnflykt eller inte?", Magma-pamflett 2/2016.
114. Rektor Karen Spens intervjuades i YLE 19.5.2016 <http://svenska.yle.fi/artikel/2016/05/19/koloni-av-finlandssvenska-ekonomer-i-stockholm>.
115. "Suomi neljäs EU:n tietoyhteiskuntavertailussa", pressmeddelande från EU-kommissionen 25.2.2016.
116. Wivan Nygård-Fagerudd & Mikael Kosk "Riktlinjer för en kulturpolitik på svenska i Finland", Magma-pamflett 1/2016 och Maria Hirvi-Ijäs "Ni har ju era fonder – Vi har ju våra fonder", Magma-studie 3-2014.
117. Magma-enkät bland svenskspråkiga inför riksdagsvalet utförd av Taloustutkimus i april 2015.
118. Kenneth Myntti "Staplade brickor faller i slow motion", kolumn i Vasabladet 17 april 2016.
119. Intervju med Carl Haglund, tidigare riksdagsman och SFP-ordförande 10.5.2016.
120. Haglund, se ovan.
121. Sirkku Latomaa, Pasi Saukkonen & Vaida Srievaliute-Norho "Monikielisyys on luovuutta! – tutkimus monikielisyiden ja taiteen yhdistämisestä", Cuporen julkaisuja 25, 2016.
122. Kovero, se ovan, s 91.
123. Telefonintervju med Matias Österberg, utbildningsplanerare vid Sydkustens landskapsförbund 3.5.2016.

TANKESMEDJAN MAGMA

Tankesmedjan Magma är ett forum för analys och öppen debatt på svenska, finska och engelska. Magma har en liberal värdegrund och är partipolitiskt obunden.

Magma genomför utredningar, konsekvensbedömningar och riskanalyser, samt ordnar konferenser och seminarier. Resultaten presenteras på den egna webbplatsen www.magma.fi, i egna publikationsserier, i artiklar och vid offentliga framträdanden.

Magma ingår i de liberala europeiska tankesmedjornas nätverk ELF, European Liberal Forum.

Digitaliseringen förändrar arbete och fritid, konsumtion och kommunikation. Digitaliseringen förändrar också språket. På nätet läser vi kortare texter än på papper, på mobilen skriver vi kortare meddelanden. Internet ger oss tillgång till nya informationskällor, ofta på främmande språk, vilket ger språkkunniga medborgare stora fördelar. Men digitaliseringen innebär också att språklojaliteten luckras upp. Världen vidgas, men modersmålet blir sårbarare.

Teknikens snabba utveckling, den globala folkvandringen, de inhemska sparbesluten och de aktuella politiska reformerna kan leda till en marginalisering av det svenska i Finland. Men om vi handlar klokt kan vi minimera skadan och rent av dra nytta av förändringstrycket. Det här förutsätter en förståelse för de processer som förändrar vårt land som bäst.

Det yttre trycket är en omvärldsanalys med särskild fokus på digitaliseringen, invandringen och flera nationella reformer såsom vårdreformen och den nya läroplanen. Analysen är en personlig betraktelse skriven av Björn Sundell som efter sex år vid Magma numera är fri publicist.